

Populace mladých bezdomovců ve Vsetíně a příčiny jejich způsobu života

Magdaléna Holá

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Magdaléna HOLÁ**
Osobní číslo: **H08456**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Populace mladých bezdomovců ve Vsetíně a příčiny jejich způsobu života**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Horáková, M. (1997): Současné podoby bezdomovství v České republice. Pilotní sonda. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Hradecká, Vlastimila – Hradecký, Ilja, Bezdomovectví – extrémní vyloučení, Praha: Naděje 1996

Hradecký, I., aj. Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8

Kol. aut. (2003): Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství. Praha: Naděje.

Kozáková, J. (1997/1998a): "Bezdomovství" – specifická forma bydlení a životního stylu. In: Geografické rozhledy, ročník 1997/1998, č.3, str.85 – 88.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Růžičková
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně6.5.2011.....

.....Magdalena Heřmáková.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyděláčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-ří-li autor takového díla udělit svolení bez vzá-ěného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Cílem mé bakalářské práce je rozkrytí příčin bezdomovectví a sonda do tohoto specifického způsobu života, přičemž chci poukázat na to, že skutečné příčiny tohoto fenoménu se nachází uvnitř konkrétních jednotlivců.

V teoretické části se zabývám problematikou a východisky týkající se pojmů: bezdomovectví, osobnost bezdomovce, příčiny a důsledky bezdomovectví, sociální vyloučení, životní styl a pomoc lidem bez domova.

V praktické části se zaměřuji na mladé bezdomovce žijící přímo na ulici, tedy nevyužívající služeb azylových domů, ubytoven či jiných pobytových služeb ani nocleháren. Pomocí rozhovorů, terénního výzkumu a analýzy dokumentů chci v následně vytvořených kazuistikách popsat skutečné příčiny tohoto způsobu života u vybraných mladých bezdomovců a obecně nastínit hlavní příčiny tohoto jevu.

Klíčová slova: bezdomovectví, osobnost bezdomovce, příčiny a důsledky bezdomovectví, sociální vyloučení, životní styl a pomoc lidem bez domova

ABSTRACT

The aim of my bachelor thesis is to clarify the causes of the homelessness and to examine this specific way of life. I want to show that the real causes of this phenomenon are to be looked for inside the particular individuals.

The theoretic part deals with the problems and with the starting points concerning the concepts of the homelessness, the personality of a homeless, the causes and the consequences of the homelessness, social exclusion, the life style of these people and the help for the homeless people.

The practical part is aimed at young homeless people living directly on the streets, not using the services of the homeless shelters, lodging houses or another kinds of lodging services or reception centres. With the help of interviews, field research and the analysis of documents I want in the subsequently created casuistries describe the real causes of this way of life of the chosen young homeless people and generally outline the main causes of this phenomenon.

Keywords: the concepts of the homelessness, the personality of a homeless, the causes and the consequences of the homelessness, social exclusion, the life style of these people and the help for the homeless people

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat Mgr. Martině Růžičkové za čas, odborné vedení, pomoc a cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1BEZDOMOVECTVÍ	14
1.1BEZDOMOVECTVÍ – VYMEZENÍ POJMU	1
1.2OSOBNOST BEZDOMOVCE	1
1.3TYPY BEZDOMOVECTVÍ	1
1.3.1Zjevné bezdomovectví	
1.3.2Skryté bezdomovectví	
1.3.3Potenciální bezdomovectví	
1.4VZTAH BEZDOMOVců A SPOLEČNOSTI	2
1.4.1Vztah společnosti k bezdomovcům	
1.4.2Vztah bezdomovců ke společnosti.....	
2PŘÍČINY A DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ	24
2.1PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ – UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	2
2.2VNĚJŠÍ (OBJEKTIVNÍ, STRUKTURÁLNÍ) PŘÍČINY	2
2.3VNITŘNÍ (SUBJEKTIVNÍ, INDIVIDUÁLNÍ) PŘÍČINY	2
2.4DŮSLEDKY ŽIVOTA NA ULICI.....	3
3ŽIVOTNÍ STYL	34
3.1ŽIVOTNÍ STYL – UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	3
3.2ŽIVOTNÍ PODMÍNKY A OSOBNOST ČLOVĚKA.....	3
3.3SPECIFICKÉ PRVKY BEZDOMOVECKÉ SUBKULTURY	3
3.3.1Majetek	
3.3.2Alkohol	
3.3.3Zdroj potravy.....	
3.3.4Zdroj finančních prostředků.....	
3.3.5„Somrování“	
3.3.6Orientace na přítomnost.....	
3.3.7Oděv bezdomovců	
3.3.8Péče o zevnějšek	
3.3.9Bydlení	
4POMOC LIDEM BEZ DOMOVA	43
4.1LEGISLATIVA	4
4.2SLUŽBY POSKYTOVANÉ BEZDOMOVcŮM.....	4
4.2.1Azylové domy	
4.2.2Domy na půl cesty.....	
4.2.3Kontaktní centra.....	
4.2.4Krizová pomoc.....	
4.2.5Nízkoprahová denní centra	
4.2.6Noclehárny	
4.2.7Terénní programy.....	

4.3ELIM VSETÍN, O. S.	4
II PRAKTICKÁ ČÁST	50
5METODIKA	51
5.1VÝZKUMNÝ CÍL	5
5.2VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
5.3VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP	5
5.4METODY VÝZKUMU (ROZHOVORY, TERÉNNÍ VÝZKUM, ANALÝZA DOKUMENTŮ)	5
5.4.1Rozhovory	
5.4.2Terénní výzkum	
5.4.3Analýza dokumentů	
5.5METODY (ZPŮSOB) ZPRACOVÁNÍ DAT	5
6VÝSLEDKY VÝZKUMU	59
6.1KAZUISTIKY	5
6.2HLAVNÍ PŘÍČINY	6
6.2.1Neshody v rodině (dysfunkční rodina).....	
6.2.2Špatná parta přátel (kamarádi nahrazují rodinu).....	
6.2.3Touha po svobodě (nonkonformní způsob života)	
6.2.4Hrdost (nebýt nikomu na obtíž)	
6.2.5Bezdomovectví jako únik (reakce na problémy)	
6.2.6Hledání smyslu života (hledání životního naplnění)	
ZÁVĚR A APLIKACE DO PRAXE	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	80

ÚVOD

Fenomén bezdomovectví jsem si jako téma své bakalářské práce zvolila ze dvou důvodů. Prvním z nich je můj zájem o sociálně vyloučené osoby či obecně o lidi v krizi a v nouzi. Dalším důvodem je to, že pracuji v denním centru a terénním programu pro osoby bez přístřeší a velice mě tato práce zaujala. Přestože, nebo spíše právě proto, že se o tyto lidi společnost nezajímá nebo se jich dokonce snaží stranit, je třeba jim pomoci. A abychom jim mohli účinně pomáhat, je nutné znát příčiny toho, proč se k takovému způsobu života dostali. Podle mého názoru přímými příčinami bezdomovectví nejsou, jak se stále uvádí, ztráta zaměstnání, dluhy, rozvod, alkoholismu, atd., ale všechny tyto jevy jsou, stejně jako bezdomovectví, pouze důsledky jiných daleko vážnějších příčin, které se skrývají v nitru konkrétního jednotlivce. Tento můj názor se vytvořil právě v souvislosti s mou prací s těmito lidmi, kdy jsem měla možnost je poznat daleko hlouběji a z jiného úhlu pohledu než jak je vidí většinová společnost.

Ve své práci se chci tedy snažit o přiblížení této problematiky i všem ostatním. Chtěla bych také přinést větší vhled do tohoto způsobu života. Ten totiž často chybí, z čehož pak vznikají různé předsudky, které potom zpětně vytváří onen negativní pohled na lidi bez domova a brání chápání tohoto problému v širších souvislostech. Mým cílem je tedy nalézt a popsat skutečné příčiny fenoménu bezdomovectví u konkrétních jednotlivců a zaměřit se na tuto problematiku možná jiným pohledem než jsme zvyklí. Rozměr tohoto pohledu nám však může pomoci chápat tyto lidi bez odsouzení či pohrdání. Podle mého názoru má totiž každý člověk stejnou cenu, a to bez ohledu na to, v jaké životní situaci se nachází.

V celé své práci, ale především právě ve výzkumu se zaměřuji na mladé bezdomovce, protože si myslím, že se jedná o specifickou část tohoto fenoménu. Mladí bezdomovci jsou totiž mnohdy terčem ještě silnější kritiky společnosti než jejich starší přátelé. Je to dáno částečně tím, že lidé v nich vidí jistý potenciál, který, dle jejich názoru, dobrovolně nevyužívají. Také ony příčiny krize těchto mladých lidí musí být svým způsobem specifické, protože tito lidé za sebou prakticky nemají „normální“ život dospělého člověka, tak jako většina starších bezdomovců, kteří zpravidla žili dlouhá léta běžným životem.

Moje bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části. V první části chci popsat teoretická východiska této problematiky. V jednotlivých kapitolách se zde budu zabývat definováním a vysvětlováním pojmů souvisejících s bezdomovstvím. První kapitola je zaměřena obecně na pojem bezdomovectví. Zaměřuji se zde například také na osobnost bezdomovce či na typologii bezdomovectví. V druhé kapitole se zabývám především příčinami tohoto fenoménu, a to jak příčinami vnějšími, tak vnitřními. V této kapitole se však zmíním i o důsledcích života na ulici. Třetí kapitola obsahuje informace o životním stylu bezdomovců či, jinak řečeno, o bezdomoveckém způsobu života a o životě v dané subkultuře. V poslední kapitole se věnuji možnostem pomoci lidem bez domova, zejména popisují sociální služby poskytované osobám bez přístřeší. Vzpomenu zde také organizaci Elim, kde sama pracuji.

V praktické části mé práce jsem pro svůj výzkum zvolila kvalitativní výzkumný přístup, protože chci v podstatě zkoumat nekvalifikovatelné jevy. Pomocí metody rozhovoru, terénního výzkumu a analýzy dokumentů, chci na vzorku několika mladých bezdomovců žijících přímo na ulici, nalézt a popsat skutečné příčiny jejich nynějšího způsobu života. Na základě informací získaných z tohoto výzkumu chci potom navrhnout určitá opatření do praxe a do práce s lidmi bez domova.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 BEZDOMOVECTVÍ

1.1 Bezdomovectví – vymezení pojmu

„Jak definovat bezdomovství a jak vlastně nazvat ty vyřazené, nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, posílaný z jednoho koutu nádraží do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitární organizace do jiné.“ (Hradečtí, 1996, s. 27)

Osobně si myslím, že definovat pojem bezdomovectví je velice složité, protože se jedná o daleko více než pouze o absenci domova nebo jakéhokoli bydlení. Podle mých zkušeností s prací s bezdomovci se jedná doslova o určitý problematický životní styl, o vlastní bezdomoveckou subkulturu. Je to celý soubor životních zvyků, postojů, názorů, jde o naučené chování, bez kterého v životě na ulici nelze přežít. A je nadmíru jasné, že toto vše se nezmění pouze tím, že jedinec získá byt a začne v něm bydlet. Podle mého názoru je nedomyšlené představovat si, že problém bezdomovectví se vyřeší nastěhováním dotyčné osoby do bytu. Tento problém je nutné řešit daleko komplexněji a šířeji, stejně jako celá problematika je daleko složitější. Toto potvrzuje i Hradecký (1996, s. 23), když ve své knize říká: *„Každá definice bezdomovství bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný.“*

Čaníková (online) potom nabízí definici pojmu bezdomovectví a také definici pojmu bezdomovec:

„Bezdomovectví je negativně hodnocený společenský jev. Zahrnuje jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Bezdomovectví znamená také samotný fakt existence lidí bez domova, které nejsou schopny svou situaci bez pomoci druhých řešit a vyhledávají proto různé formy sociální pomoci.“

„Bezdomovec je osoba, kterou z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo je touto ztrátou akutně ohrožena. Je to osoba žijící na veřejných místech (např. ulice, nádraží, park), v neadekvátních či nejistých bytových podmínkách (např. dům určený k demolici, sklep, půda, holobyt, squat) nebo osoba přijímající pomoc obce, státní či nestátní organizace nebo instituce (nouzové ubytování, sociální služby apod.).“

Náš právní řád však pojem bezdomovectví zná pouze ve vztahu s osobami, které nemají státní občanství. *„V právní terminologii se v současnosti dle zák. č. 108/2006 Sb. používá pojem „osoba bez přístřeší“, příp. „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ a v sociální oblasti jsou bezdomovci zařazováni do kategorie „občanů společensky nepřizpůsobivých“. Je zřejmé, že takto označený člověk je stigmatizován, jsou mu připisovány specifické negativní vlastnosti a tím je mu ztěžována cesta zpět a opětovný vzestup na společenském žebříčku. Je třeba podotknout, že ani běžně používaný pojem bezdomovec není bez negativních konotací.“* (Štěchová, 2008, s. 13)

Já se však ve své práci budu držet označení bezdomovec, protože právě pod tímto slovem si většina lidí představí osoby, o které se zajímám a o kterých budu psát.

Můžeme také říci, že bezdomovectví je výsledným stavem určitého procesu a můžeme ho tedy definovat z různých úhlů pohledu. Vágnerová z psychosociálního hlediska popisuje bezdomovectví jako určitý způsob života, kdy nejde jen o vymezení vztahu k bydlení. Z tohoto pohledu je tedy bezdomovectví *„výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže“*. (Vágnerová, 2004, s. 748.)

Štěchová a kol. zase zmiňuje, že *„bezdomovectví je kriminogenním podhoubím, ve kterém je snadnější a pravděpodobnější stát se obětí nebo pachatelem trestné činnosti. Bezdomovectví je subkulturou, kam přicházejí jedinci se svéráznými osobnostními a sociálními charakteristikami, kam se vracejí jedinci z vězení a kde se proto kriminální infekce šíří snadněji a rychleji než v běžném sociálním prostředí“*. (Štěchová, 2008, s.6.) Z těchto a mnoha dalších důvodů potom vyplývá, že bezdomovci často nerespektují společenské normy. V

tomto pojetí tedy můžeme bezdomovectví považovat za určitou formu sociální deviace. Situace, ve které se lidé bez domova nacházejí, jim však mnohdy dodržování těchto norem ani nedovoluje. Neboť se většinou nacházejí právě v situaci, kdy mají ztížený nebo dokonce znemožněný přístup k mnoha službám a zdrojům, které jsou běžnému občanovi lehce dostupné.

Matoušek (2003) také popisuje, že v nejširším pojetí jsou v Evropě za bezdomovce pokládáni vedle osob bez přístřeší také osoby, které žijí obecně v nedůstojných podmínkách. Dále Matoušek charakterizuje bezdomovce jako osoby „*žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům.*“ (Matoušek, 2003, s.74.).

V souvislosti s problematikou bezdomovectví úzce souvisí také pojem sociální vyloučení. Sociální vyloučení neboli sociální exkluze je v podstatě proces, kdy je jednotlivcům nebo i celým skupinám osob znemožňován přístup ke zdrojům nutným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. A bezdomovectví lze z hlediska sociálního vyloučení považovat za vyloučení extrémní.

A tak například sociální práce definuje bezdomovectví jako „*situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova*“. (Schwarzová In Matoušek a kol., 2005, s. 316)

„*Obecně řečeno, bezdomovství je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsob života, který je standardní pro většinu populace.*“ (Mareš In Barták, 2004, s. 14)

Z výše zmíněného jasně vyplývá, že bezdomovectví je skutečně problém velice složitý a zasahuje téměř všechny oblasti postiženého jedince. A určitě souhlasím s Halmazňovou, když říká: „*Bezdomovectví je projevem extrémního společenského vyloučení. Jsme s ním konfrontováni a mnoho z nás se jím odmítá zabývat, protože nás buď obtěžuje či z neznalosti této problematiky.*“ (Halmazňová, 2008, s. 16)

1.2 Osobnost bezdomovce

Jestliže se chceme podívat na osobnost bezdomovce, musíme si nejdříve uvědomit, že se především jedná o člověka s nitrem stejným jako má kterýkoli jiný člověk. A to je podle mého názoru to hlavní a podle tohoto by se mělo k těmto lidem přistupovat. Je nutné pamatovat, že to, že se člověk stane bezdomovcem, neznamena, že přišel o své city, svá přání, své potřeby, své sny nebo dokonce o svá práva a svou důstojnost. Na toto se často zapomíná a s bezdomovci se potom jedná jako s nějakým odpadem, jako s něčím neživým. A myslím, že to pramení právě z oné povrchnosti, kdy se díváme a posuzujeme pouze podle zevnějšku a nevidíme to, co se skrývá uvnitř.

A často se přitom jedná právě o osobnost velmi specifickou. Podle mých osobních zkušeností se převážně jedná o lidi, kteří ve svém životě touží po něčem jiném, snad po něčem víc, než je běžný styl života dnešního člověka. Touží po lásce, svobodě, pevném přátelství, dobrých vztazích a životě, co má skutečný smysl. A právě proto, že tento smysl nikde nenacházejí, upadají do rozličných problémů, v naději, že jestliže tento smysl nemohou najít, tak alespoň na jeho hledání zapomenou. A toto zapomnění často hledají v alkoholu, drogách či právě v různých nekonvenčních způsobech života, jako je například bezdomovectví. Je také zajímavé si uvědomit, jak málo pro osobnost bezdomovce znamenají peníze. Peníze jsou pro něj skutečně jenom prostředek. Z toho vyplývá, že vydělávání peněz nebo také zajištění určité životní úrovně ho samo o sobě nemůže uspokojit, neboť materiálně pro něj tolik neznamena. Můj názor je možná kontroverzní, ale myslím si, že právě lidé s podobnou osobností inklinují k jinému způsobu života než jakým žije naše většinová společnost. A z nepochopení tohoto možná vychází ona bezmyšlenkovitě opakovaná věta, že bezdomovci, a zejména ti mladí, si takový způsob života vybrali a zvolili sami. Ale oni si ho nevybrali, jejich osobnost je často pouze jiná a hledá způsob, jak žít jinak. Pravdou však zůstává, že cesta bezdomovectví není tou správnou cestou.

A jestliže se takový, a například mladý, člověk ocitne v bludném kruhu bezdomovectví a žije tímto způsobem života, je to právě tento způsob života, který determinuje další osobnostní rysy, které jsou potom společné téměř všem bezdomovcům. Ale tyto vlastnosti jsou jen důsledkem tohoto způsobu života, negativním důsledkem. A jaké jsou tedy tyto rysy, které se v osobnosti vytvářejí bezdomoveckým způsobem života?

Začala bych asi tím, že značně klesá sebedůvěra a sebehodnocení jako takové. To s sebou potom přináší také zvýšenou nechuť ke změně čehokoliv. A tady možná začíná onen „začarovaný kruh“, který pokračuje až k tomu nejhoršímu, což je rezignace na všechno.

Jak uvádí Vágnerová (1999, s. 48), „*lidé bez domova mívají nízké sebehodnocení a jejich identita je typická přijetím negativního obrazu sebe sama, rezignací na změnu či pokusy o jeho zlepšení*“. Dojde-li k rezignaci na změnu, protože v ní dotyčný již nevěří, nastává to nejhorší a zároveň to, co jde nejhůře změnit. Pokud se však toto podaří změnit, materiální stránku celé problematiky již lze řešit daleko snadněji. Proto je tedy tolik nutné dívat se na vnitřní příčiny problému. A právě ona rezignace je zřejmě to, co veřejnost vnímá, bez většího porozumění celé problematice, jako dobrovolnou volbu pro bezdomovecký způsob života.

V jedné ze svých publikací o tom hovoří Hradecký (1996, s. 24), když říká: „*Jestliže vidíme v televizi, a televize to s oblibou dělá, rozhovor s bezdomovcem na nádraží a on řekne „Mně to vyhovuje“, tak to není pravda. Jsou to lidé, kteří rezignovali na jakoukoliv vlastní snahu zařadit se zpátky do společnosti, protože se pokusili, ale sami to nezvládli. ... U těchto lidí se nedá hovořit o nějakém rozhodnutí, koneckonců těžko si představit někoho, kdo se rozhodne např. být někde v mrazu venku a žít se odpadky z popelnic z vlastní vůle, protože se mu to líbí, a že je s tím spokojený. Faktem je, že veřejné mínění to tak vnímá.*“

S tímto také souvisí fenomén, který se nazývá „*naučená bezmocnost*“, kdy si člověk zvykne zaujímat submisivní pozici, jde právě o onen rezignovaný postoj bez očekávání čehokoliv.

Dalším možným problémem, který vzniká v osobnosti bezdomovce životem na ulici je to, že „*lidé bez domova mívají snížené schopnosti v mnoha sociálních oblastech. V důsledku života na ulici se často neumějí ovládat a přiměřeně reagovat na různé situace. Mívají sklony k vznětlivosti a někdy i k agresivnímu chování. Běžný život je pro ně náročný, a protože se jej neúčastní, odráží se to i v nepraktickém a neracionálním uvažování. Nejsou vždy zcela samostatní. Neumějí řešit svoje problémy ani se z nich poučit. Mívají sklony k depresím.*“ (Kaprálová, 2005, s. 52).

U osob bez domova je také velmi snížena potřeba vlastní seberealizace. Cítí se odstrčení, a to nejen od svých rodin, ale i od celé společnosti. A často to tak skutečně je, ať už si to zavínili sami nebo ne. Připadají si neužiteční a prázdní, protože všude kolem sebe slyší jen samé odmítání. Život v takových podmínkách potom postupně zabíjí veškeré sny těchto lidí na nějaké své uplatnění.

Podle mého názoru je velkým problémem také jejich způsob vnímání budoucnosti, protože budoucnost vidí většinou v té negativní podobě. Je to často důsledek jejich nepříznivé životní zkušenosti. Mnohdy také řady zklamání, kdy se lidem bez domova mnohokrát nepodařilo to, na čem pracovali a doslova se zhroutilo to, o co se skutečně s dobrou vůlí snažili. Tito lidé potom už málokdy věří, že by se tato situace mohla změnit a že by budoucnost mohla přinést nějakou pozitivní změnu.

S tím částečně souvisí i to, že mnohdy používají pouze tzv. „*paliativní obranné strategie*“, což znamená, že své problémy neřeší a omezují se jen na eliminování jejich negativních následků. A to je ve své podstatě součástí onoho bludného kruhu, v jehož zajetí se lidé bez domova nacházejí, protože bez řešení problémů se nelze pohnout dále.

1.3 Typy bezdomovectví

Nyní bych chtěla alespoň jednoduše představit a popsat základní typy bezdomovectví. Samozřejmě, že bezdomovec může za svůj život projít všemi níže zmíněnými typy, nebo může spadat pouze do jednoho typu, nebo se také tyto typy bezdomovectví mohou u něj v podstatě současně prolínat.

1.3.1 Zjevné bezdomovectví

Dalo by se říci, že toto je skupina typických bezdomovců, tak jak si lidé představují osobu bezdomovce. Jsou to ti lidé, kteří skutečně nemají nic, kteří se potloukají po městech od jednoho konce k druhému a hledají, kde by si alespoň trochu mohli odpočinout, kde sehnat alespoň něco na jídlo a také na pití. Tito bezdomovci, jak říká Matoušek (2003, s.35) „*na*

jinou formu života již rezignovali, jejich ambice jsou nesouměřitelné s cíli lidí žijících ve většinovém proudu společnosti. Tito bezdomovci si především chtějí opatřit jídlo, teplo, případně přístřeší. “ Toto vše je však velká zátěž na psychiku těchto lidí, protože žijí v neustálé nejistotě a napětí. Jak už bylo řečeno, nevědí, co budou jíst, co pít a nevědí, kde budou spát. A ve většině případů najdou svůj nocleh přímo venku, někde na ulici, na nádraží, v parku či v kanále, a to za každého počasí. A argument dobrovolnosti takového způsobu života myslím neobstojí ve srovnání s tím, když si uvědomíme jakou mají bezdomovci omezenou možnost volby a také velmi omezené prostředky k dosažení změny v jejich stylu života. Nelze se potom divit tomu, proč tak mnoho bezdomovců zůstává po dlouhou dobu na samém okraji společnosti, a to často ne svojí vinnou, ale právě vinnou tohoto bludného kruhu. Jak uvádí Hradecký (1996, s. 34), je to „bludný kruh, známý všem lidem bez domova, kteří ztratili důvěru sami v sebe. Proces readaptace těchto desocializovaných je dlouhý a nejistý. Aby se naučili elementárním normám kolektivního života, vyžaduje enormního úsilí. “

1.3.2 Skryté bezdomovectví

Je možné, že skryté bezdomovectví není tolik viditelné, není pro veřejnost až tolik zřetelné, ale má v podstatě stejné příčiny a důsledky jako bezdomovství zjevné. Lidé řadící se do této skupiny bezdomovců přespávají různě ve squatech, po garážích, sklepech, provizorních chatkách, domech určených k demolici, ve starých automobilech, vyměnicích, nebo ve stanech. Musíme si také uvědomit, že počet těchto osob velkou měrou převyšuje počet zjevných bezdomovců. Podle Hradeckého (1996, s.14) skryté bezdomovectví „*reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, která přinášejí potíže zdravotní, potíže s policií, s úřady. Hledání dalších možností ubytování je značně vysilující a nalezení takovéto možnosti vyčerpá mnohdy všechnu osobní strategii hledajícího. A tak nalézají příležitostná ubytování jen na krátkou periodu, přecházejíce beztak z jednoho místa na druhé. Jejich nemohoucnost, neschopnost dosáhnout vlastního a adekvátního bytu za pomoci svých vlastních zdrojů, je donutí k životu v situacích velmi rozličných, k různým možnostem ubytování, vždy však nejistým a přechodným. “* Jde o skupinu lidí velmi nestejnorodou. Je možné zde najít osoby jakéhokoli věku, často však jde právě o mladé lidi, kteří se ocitli na ulici z nejrůznějších příčin, ať už objektivních či subjektivních, a teď se nemohou dostat ven z bludného kruhu zmíněné-

ho již výše u zjevných bezdomovců, neboť lidé patřící do skupiny skrytých bezdomovců se do něj dostávají zcela stejně a stejně těžce se z něho také dostávají.

1.3.3 Potenciální bezdomovectví

Do skupiny potencionálních bezdomovců patří lidé, kteří žijí v nejistých podmínkách, často přechodně u svých přátel, často v bytech zdravotně závadných, přelidněných, zchátralých nebo holobytch. Podle Hradeckého (1996, s.15) do této skupiny řadíme i ty, „kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, dále i ty, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.“ Mezi potencionální bezdomovce lze zařadit i osoby psychicky oslabené nebo oběti domácího násilí, dále také osoby, které mají problémy udržet si byt a stále žijí v riziku, že ho ztratí. Všechny tyto osoby však spojuje to, že se z nich typičtí bezdomovci mohou stát prakticky kdykoliv. Riziko bezdomovectví jim reálně hrozí. Potřeby a problémy těchto lidí jsou navíc úřadům mnohdy neznámé. A přitom tyto lidé často žijí téměř stejným životem jako ostatní bezdomovecká populace, často jsou s ní v kontaktu a liší se pouze tím, že večer jdou spát, místo do stanu, do nevyhovujícího a nejistého bytu. Podle statistik Evropské unie stav potencionálního bezdomovectví postihuje až 10 % populace.

1.4 Vztah bezdomovců a společnosti

1.4.1 Vztah společnosti k bezdomovcům

Zaměří-li se na vztah společnosti k bezdomovcům, obecně lze říci, že převládá negativní postoj k této problematice. Horší však je, že převládá negativní postoj také přímo k bezdomovcům, k lidem jako takovým. „Z výzkumů veřejného mínění Institutu pro výzkum veřejného mínění z roku 1997 vyplývá, že téměř polovina naší populace si myslí, že bezdomovci jsou bez domova, protože nechtějí pracovat. Nejčastějšími reakcemi na přítomnost bezdomovců jsou odmítání, lhostejnost, pohrdání. Bezdomovci si to uvědomují a dotýká se jich to.“ (Průdková a Novotný *Bezdomovectví*, 2008, s.26) Tento pohled však vychází z nedostatečného vhledu do života těchto lidí a také z pouze povrchního pohledu na celou pro-

blematiku, kdy se většina lidí nechce zatěžovat problémy druhých a tak si pro uklidnění vlastního svědomí vytvoří na bezdomovce odsuzující názor, což je zbaví povinnosti pomáhat. *„Postoje laické veřejnosti k bezdomovectví úzce souvisejí s atribuční chybou, která spočívá v tom, že neúspěchy druhých připisujeme jejich neschopnosti či lenosti, zatímco za příčinu vlastních neúspěchů považujeme nepříznivé okolnosti. A naopak-úspěch druhých vidíme jako náhodu a vlastní úspěch připisujeme svým schopnostem, péli, pečlivosti a vytrvalosti a vynaloženému úsilí. Velká část společnosti pak považuje za příčinu bezdomovectví lenost bezdomovců, neochotu pracovat, ochotu páchat trestné činy, nezájem o změnu života a o zařazení se do společnosti, neochotu převzít zodpovědnost za svůj život.“* (Průdková a Novotný, 2008, s.26) Postoj společnosti lze vlastně shrnout do jedné věty, a to, že většina lidí si nejčastěji myslí, *„že za situaci, do níž se lidé bez domova dostali, si mohou sami.“* (Haasová, 2005, s. 25). Mareš (1999, s.57) také poukazuje na to, že lidé často spojují bezdomovce *„s kriminalitou a alkoholismem, nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu“*. Tento pohled však vychází z pozorování pouze těchto vnějších znaků bezdomovce-kého života, které se skutečně u bezdomovců mohou vyskytovat, je však nutné si uvědomit, že toto chování a konání z něčeho vychází, někde má svou příčinu, stejně jako i každá nemoc má svou příčinu. A v přeneseném slova smyslu lze i bezdomovectví považovat za určitou formu nemoci. Společnost se však již těmito vnitřními příčinami nezaobírá a raději se na bezdomovce dívá tímto negativním pohledem, který je však *„velmi jednostranný a ve svém důsledku nebezpečný, protože prohlubuje propast mezi sociálně vyloučenými a většinou společností.“* (Průdková, 2008, s.26) Je také důležité si uvědomit, že to, proti čemu bysme měli bojovat jsou právě ony příčiny a také důsledky fenoménu bezdomovectví a ne obracet své opovržení a pohrdání právě na lidi, kteří naši pomoc nejvíce potřebují. Je pravda, že ani oni si často nepřiznávají, že naši pomoc tolik potřebují a sami sobě někdy nalhávají, že je tomu jinak, nebo se jednoduše snaží tuto skutečnost zakrýt. A to i proto, že si mnohdy nechtějí přiznat, že klesli až tak hluboko. Požadavek bojovat proti problematice jako takové a ne proti lidem vyslovují i Hradečtí (1996, s. 56), když v jedné své knize říká: *„Kéž by skandalizování, pohoršování se a veřejné odsouzení postihlo raději podstatu a kořeny fenoménu bezdomovství než ty, kteří žebrají o naši pozornost a milosrdenství.“*

1.4.2 Vztah bezdomovců ke společnosti

Na druhou stranu, jako na druhou stranu jedné mince, se můžeme podívat na vztah bezdomovců k většinové společnosti. Tento vztah již není tak vyhraněný, nicméně lze jej považovat také za spíše negativní. Ve velké míře je to dáno tím, že bezdomovci cítí, že jimi ostatní lidé opovrhují, že si jich štítí a že je mezi sebou nechtějí. Toto se pak samozřejmě musí projevit na jejich chování ke společnosti. A projevuje se to především dvěma způsoby, které jsou ve své podstatě vlastně určitými obrannými mechanismy. U některých jedinců se prohlubuje lítost nad sebou samým a pocit, že společnost jim nechce pomoci, prohlubuje se také pocit, že za všechno špatné, co se v jejich vlastním životě děje, může vlastně společnost, která je nechce přijmout. Toto všechno zvyšuje negativní náladu bezdomovců ke společnosti, zvyšuje to také možnou agresi lidí bez domova proti ostatním občanům. Tito lidé se za svou situaci často stydí, snaží se ji zakrýt a vypadat jako běžný člověk. Druhý typ bezdomovců jako svou obrannou strategii volí až demonstrativní projevy a ukázky svého způsobu života. Zde se jedná především právě o mladé bezdomovce, kteří také cítí, že jsou společností nechtěni a neuznáváni, ale na druhou stranu, ani oni sami společnost v podstatě neuznávají a nechtějí po sobě „nechat šlapat“ a tak se brání možná útočným způsobem a často společnosti výrazně ukazují, že se bránit skutečně umí. Ať už se jedná o různé výtržnictví, nebo o různé jiné projevy chování, společností vnímané jako negativní, vyzývavé a provokující. Je však dobré si uvědomit, že ani sami bezdomovci či konkrétně mladí bezdomovci si vlastně neuvědomují, že se jedná pouze o chování sloužící k udržení pocitu o smyslu tohoto způsobu života, který však ve skutečnosti žádný smysl nemá.

2 PŘÍČINY A DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ

2.1 Příčiny bezdomovectví – uvedení do problematiky

Otázka příčin vzniku samotného jevu bezdomovectví jako takového a také otázka příčin vzniku tohoto způsobu života u každého konkrétního jednotlivce zvláště, je pro řešení tohoto fenoménu zásadní. V této kapitole bych se tedy chtěla zabývat právě těmito příčinami. Právě v souvislosti s příčinami vzniku bezdomovectví Hradečtí (1996) mluví o tzv. „*faktorech vyvolávajících fenomén bezdomovství*“. Tyto faktory dělí do dvou skupin, a to na faktory objektivní a na faktory subjektivní. Fitzpatrick (2004) hovoří také o příčinách strukturálních neboli vnějších, kdy se příčiny hledají v širších ekonomických a sociálních souvislostech, a o příčinách individuálních neboli vnitřních, které jsou dány osobní charakteristikou a chováním lidí bez domova. Průdková a Novotný (2008, s.15) zase zmiňují, že „*ze životních příběhů většiny lidí bez domova vyplývá, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení řady vnějších i vnitřních faktorů.*“

„Hospodářské a sociální změny neustále zvyšují nejistotu stále většího počtu lidí. Ti nejzranitelnější z nich, lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života, mladí lidé, kteří se nedokáží hospodářsky uchytit, dlouhodobě nezaměstnaní, ženy v pozici diskriminovaných, nemocní a invalidé, jsou často zbaveni všech výhod, které by vlastně tyto hospodářské a technologické změny měly přinášet.“ (Hradečtí, 1996, s. 43)

„Stát se bezdomovcem je snadné“, tvrdí Bláha a já si myslím, že stát se člověkem bez domova skutečně není až tak jednostranné jak si mnoho lidí představuje. Svou roli zde hraje právě souhra různých příčin, kdy mě osobně se jako hlavní důvod jeví právě příčina vnitřní či osobní, z které potom dále mohou samozřejmě plynout i další problémy, které jsou později chybně prezentovány a pokládány za skutečné důvody krizové situace dané osoby bez přístřeší. Jedná se však pouze o sekundární jevy, které podle mého názoru vznikají teprve v důsledku již zmíněných příčin vnitřních.

S tímto částečně souvisí také to, že se někdy zaměňují příčiny a důsledky bezdomovectví. To může být velmi nebezpečné, protože se tím zamění také celá struktura řešení problematiky lidí bez domova a takové řešení se potom logicky míjí účinkem, neboť ve své podstatě nebojuje proti důvodům, ale proti důsledkům. V takovém případě bysme již ale nemohli hovořit o službách sociální prevence, proto je tak důležité smysl těchto pojmů nezaměňovat, ale při řešení této problematiky se opravdu zaměřit především na hledání těch skutečných příčin.

Dalo by se říci, že o tomto mluví i Klimeš (2009, s.11), když říká: „*K některým jevům spojeným s bezdomovectvím může člověk inklinovat dodatečně, což jej v dané subkultuře zpětně uzavírá a v negativním slova smyslu determinuje. Například alkoholismus, který je s touto sociální skupinou běžně spojován, může vést ke ztrátě zaměstnání, domova i rodiny. Jsou zde však bezdomovci, kteří začali pít až v důsledku vnitřní rezignace, v touze po úniku z děsivé reality, či prostě jen z vůle přežít v zimě venku.*“

Jak je také obecně známo, existují osoby, které jsou fenoménem bezdomovectví ohroženy více než osoby jiné. Je to dáno právě nevhodnou kombinací vnitřních a vnějších faktorů.

Králová (online) popisuje tzv. „*spouštěcí mechanismy*“. Mezi tyto spouštěcí mechanismy řadí:“

- 1 *vztahové problémy v rodině (zejména u mladých lidí jde o útěk z rodiny)*
- 2 *úmrtí partnera nebo rodičů (zejména senioři, mladiství)*
- 3 *znevýhodnění na trhu práce z různých důvodů (vysoký věk, nedostatečné vzdělání, pohlaví, záznam v rejstříku trestů)*
- 4 *migrace do metropole, většího města (představa snadného získání zaměstnání)*
- 5 *neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu (dluh na nájemném, nezákonná výměna či prodej bytu)*
- 6 *ztráta možnosti užívat byt (rozvod, majitelé se snaží zbavit nájemníka)*
- 7 *nekonvenční způsob života jako řešení problému (tuláctví, sezonní práce)*
- 8 *různé druhy závislostí“*

Janebová (1999) poukazuje na to, že k tomu, aby se člověk stal bezdomovcem, vede určitá událost, která ho v jeho životě potká, a která ho jakoby vyvede z jeho životní rovnováhy. Janebová uvádí například ztrátu zaměstnání, smrt blízké osoby, nervový zlom, těžký rozvod, násilí v rodině, či klidně jen zlomená noha. „*Následnou událostí, která teprve může člověka dovézt až k bezdomovectví, je absence pomocné ruky někoho blízkého.*“ (Janebová, 1999, s.19). K tomuto bych ještě dodala, že konečnou fází vedoucí k bezdomovectví je to, co přichází potom. Totiž to, že člověk se stane zlomený vnitřně, a jeho úsilí vystřídá apatie, rezignace a negativní postoj vůči sobě i světu, což je to nejhorší, co může nastat a zároveň to hlavní, proti čemu bysme měli bojovat.

2.2 Vnější (objektivní, strukturální) příčiny

Objektivní příčiny bezdomovectví jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Podle Hradeckého mohou faktory objektivního charakteru působit na dodržování lidských práv, působí rovněž na boj s nezaměstnaností, s vyloučením, na sociální ochranu, na kriminalitu, na zabezpečení ve stáří a v nemoci, na začleňování mládeže do trhu práce, atd. „*Význam objektivních faktorů je také v jejich působení na legislativu.*“ (Hradečtí, 1996, s.43)

„*Vnější příčiny bezdomovectví jsou výsledkem interakce ekonomicko-politické situace země a celkového společenského klimatu.*“ (Průdková, 2008, s.15) Tyto faktory jsou tedy jednotlivcem jen těžko ovlivnitelné. Podle Hály mezi příčiny bezdomovectví patří také „*nezaměstnanost, bída, nedostatek sociálních bytů.*“ (2005, s.35)

Štěchová (2008) řadí k vnějším příčinám i příčiny institucionální. Velkou část lidí bez domova totiž tvoří mladí lidé, kteří byli po dovršení 18. roku věku propuštěni z ústavní výchovy a nejsou připraveni na samostatný život. Tyto děti touží po svobodě, neboť režim v ústavních zařízeních byl přísný. Nepřipravil je však na reálný život a tak si neuvědomují, jaká míra zodpovědnosti je se svobodou spojená. Proto se často stávají lidmi bez domova.

Průdková a Novotný (2008) zase poukazují na to, že v podobně těžké situaci se nachází i osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Tyto osoby vinnou vězení ztratily své sociální zázemí, nemají kam se vrátit a po mnohdy dlouhých letech za zdmi vězení si nyní těžce zvykají na život ve společnosti. Mohou proto častěji inklinovat, ovšem nevědomky, k různým nonkonformním způsobům života, jakým je například právě bezdomovectví.

Zde by bylo určitě dobré se ještě vyjádřit k tolik diskutované otázce alkoholismu a toxikomanie u bezdomovců. „*Alkoholismus a toxikomanie nejsou primárními a nejsilnějšími spouštěcími vlivy. Základními elementy naproti tomu mohou být osamělost a izolace.*“ (Hradečtí, 1996, s.44)

A jaký vliv tedy v celé problematice hrají vnější příčiny? Ač se to možná nezdá, určitě roli vedlejší. Zároveň však také roli, která celý problém ještě prohlubuje, a proto je nutné snažit se pracovat na odstranění nebo alespoň minimalizování i těchto objektivních faktorů bezdomovectví. Jakmile se totiž člověk ocitne v krizi vnitřní a potkají ho k tomu navíc těžkosti a problémy vnější, je pro něj zajisté složité udržet se a za určitých okolností se nestát právě například člověkem bez domova.

Hradečtí (1996) k tomu ještě podotýkají, že „*všichni ti, kteří žijí svůj život bezdomovce, žijí jej ve výrazné chudobě, odlišné od ostatní populace, stejně jako jsou odlišné příčiny jejich bezdomovství.*“ Objektivních faktorů či vnějších příčin prohlubujících bezdomovectví každého konkrétního jednotlivce je totiž opravdu celá řada.

2.3 Vnitřní (subjektivní, individuální) příčiny

Vnitřní příčiny či subjektivní faktory jsou podle Hradeckého ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod. Vnitřní příčiny bezdomovectví „*zahrnují materiální, vztahové a osobní pod-*

mínky jednotlivců a rodin.“ (Vacínová, 1998, s.128) Tyto subjektivní příčiny jsou nepochybně daleko důležitější a podílejí se na vzniku bezdomovectví mnohem více než příčiny objektivní.

Hradečtí (1996, s. 44) uspořádali subjektivní faktory do několika kategorií:

„-faktory materiální (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty uživatele, majetku apod.)

-faktory vztahové (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost)

-faktory osobní (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost)

-faktory institucionální (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova)“ – já jsem však tyto faktory podle názoru dalších autorů již zařadila výše k faktorům objektivním

Mezi časté příčiny bezdomovectví Hála také řadí *„narušené sociální vztahy, útěk z rodiny jako protest, odmítnutí autority, hledání identity, hledání svobody, uznání, respektu.“* (2005, s.35).

Další subjektivní příčinou může být také určitá hrdost, například právě mladých lidí, kteří se nechtějí nikoho doprošovat a tak raději volí život na ulici, kde alespoň podle jejich mínění nejsou nikomu na obtíž a snaží se životem protloukat sami.

Podle průzkumu Hradeckých (1996) je až 80 % bezdomovců z okolí hlavního nádraží v Praze poznamenáno nějakou krizí rodiny z dětství. *„Mezi bezdomovci najdeme ty, kteří prožili své dětství jako sirotci, nechtěné či odebrané děti, anebo kteří vyrůstali v deformovaných, neúplných či nefunkčních rodinách. Bezdomovci si nesou trvalé defekty negativně*

ovlivněné dědičností, vlivem prostředí, pocházejí z poruchových rodin.“ (Hradecký, 1998, s.8) Problém dysfunkčních rodin je skutečně závažným jevem, který potom může daného jedince negativně determinovat do jeho budoucího života. Hradecký v této souvislosti poukazuje na to, že kořeny bezdomovectví a tedy i sociálního vyloučení nacházíme většinou právě už v dětství.

Vnitřní příčiny jsou vlastně všechny vnitřní prožitky člověka, které ho zasáhly a negativně ovlivnily jeho další vnímání života. Toto vše potom kumuluje v nějakou formu obrany či úniku, zde konkrétně do vzniku bezdomovectví. Toto je v podstatě potvrzeno i tímto názorem: *„Současné problémy bezdomovců jsou často zasuty daleko a hluboko v jejich životě: ztížené dětství, chudoba, rozbitá rodina, nemoc, smrt někoho blízkého, špatný psychický stav, vzdor mladých vůči rodičům příliš dominantním, osamělost, nemohoucnost, zoufalství.*“ (Hradečtí, 1996, s.45)

Tyto individuální příčiny jsou samozřejmě u každého jedince odlišné, podle typu jeho osobnosti, povahy či temperamentu a také podle toho, co ve svém životě prožil a v jaké míře je schopný se s tím vyrovnat. Lidé bez domova s těmito svým problémy zpravidla ještě vyrovnání nejsou. K tomuto se navíc přidávají také potíže materiálního charakteru, což vnitřní problémy ještě prohlubuje, až takový člověk dojde do bodu, kdy se mu zdá, že už nejde nic vyřešit. Tato chvíle je velmi nebezpečná, protože lehce může přejít v rezignaci, kterou si dotyčný člověk uzavírá pomyslný bludný kruh beznadějného života bez perspektivy na něco lepšího. A z tohoto bludného kruhu se pak velmi obtížně hledá cesta ven. *„Být bez domova znamená více než být bez střechy nad hlavou, nejedná se jen o materiální ztrátu, nýbrž jde zde o samotu, izolaci, vyloučení, vedoucí až k zoufalství a sebedestrukci.*“ (Hradečtí, 1996, s. 46). Je tedy nutné si uvědomit, kde tkví skutečný počátek fenoménu bezdomovství. Ten můžeme najít právě v nitru člověka. V nitru člověka, který si se sebou neví rady a který stále hledá smysl svého života.

Zde je nutný apel na celou společnost, aby před touto problematikou zoufalých lidí nezavírala oči. Na toto upozorňuje i Hradecký: *„Společnost se musí naučit péči o tyto své zraněné a pomoci jim nést jejich kříž, který je pro ně k neunesení.*“ (1996, s.45)

2.4 Důsledky života na ulici

V této kapitole bych se chtěla zabývat důsledky, které vznikají životem na ulici. Je to život bezesporu těžký, a to bez ohledu na míru vlastního zavinění konkrétních osob bez domova. Je tedy jasné, že vlivem takového života lze určité negativní důsledky pozorovat. Je však třeba pamatovat také na to, že tyto důsledky nedopadají jen přímo na bezdomovce, ale také na celou společnost.

Sociální vyloučení

Jako první a zřetelně viditelný důsledek bezdomovectví bych chtěla zmínit sociální vyloučení (exkluzi) neboli desocializaci. Jde o velice nebezpečný jev, kdy je jedinec reálně postaven mimo společnost a není již vnímán jako její součást. „*Sociální vyloučení bývá vymezováno jako proces, kdy jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních a ekonomických aktivit společnosti jako celku. Sociální vyloučení je primárně důsledkem chudoby, souvisí s ním i nízké vzdělání a různé formy diskriminace.*“ (Štěchová, 2008, s.48). Zákon o sociálních službách (§3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) chápe sociální vyloučení jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. V této souvislosti je nutné podotknout, že právě k tomu, aby se člověk ze svých problémů vymanil, je potřeba, aby jej druzí neodsuzovali ani nevyklučovali možnost pomoci mu či ho dokonce úplně nevykloučili z oblasti svého zájmu a také ze společnosti jako takové.

Špatný zdravotní stav

„*Ubohé a slabé, chatrné a oslabené – to je všeobecná charakteristika tělesného a psychického zdraví bezdomovců. Nemohou zachovávat ani zdravou životosprávu, ani se vyvarovat škodlivých vlivů působících na zdraví.*“ (Hradečtí, 1996, s.61) Stejní autoři také dále podotýkají, že ze svých zkušeností můžou konstatovat, že 80 – 90 % bezdomovců trpí v větší nebo menší míře zdravotním postižením, anebo chronickou či akutní chorobou. Je nutné si uvědomit, že podmínky, ve kterých bezdomovci žijí, mají na jejich zdraví velmi negativní vliv. Stálý pobyt venku, velkou část roku v chladu či vlhku, zanechává na jedinci ná-

sledky v podobě oslabení celého organismu a větší náchylnosti k různým nemocem. Špatný spánek v nevyhovujících podmínkách toto oslabení ještě zvětšuje. Dalším problémem je nekvalitní a velmi nepravidelná strava. Potraviny bezdomovci často nacházejí v kontejnerech poblíž supermarketů, výjimkou však není situace, že nenajdou vůbec nic. A jestliže ano, jedná se někdy o potraviny zdraví nebezpečné. Hlad se potom lidé bez domova mnohdy snaží kompenzovat opět alkoholem, jehož nadměrná konzumace je dalším negativním prvkem působícím na jejich zdraví. Nebezpečnou situací je také absence pravidelných návštěv u lékaře či dokonce odmítání navštívit lékaře i při závažném důvodu. Příčinou může být jistá negativní zkušenost, kdy lidé bez domova mohou být ze strany zdravotnického personálu nebo samotného lékaře ponižováni či diskriminováni nebo na ně jednoduše bylo pohlíženo jako na něco méněcenného. Šupková uvádí, že mezi nejčastější choroby bezdomovců patří nemoci dýchací soustavy, nemoci kůže a podkožního vaziva a nemoci oběhové soustavy. Často se také vyskytují nemoci svalové a kosterní soustavy, různá poranění, otravy, infekční a parazitární nemoci. V souvislosti s duševním zdravím bezdomovců uvádí ve svém článku Vargová (online): *„Bývá obtížné tyto chronické bezdomovce motivovat, neboť u nich dochází ke stupňování pocitů méněcennosti, které se často mění v apatii a chronický depresivní syndrom. Jiným způsobem reakce jsou různé typy neuroz či zvýraznění psychopatických rysů osobnosti. Problémem je, že psychicky nemocní bezdomovci nemají vesměs pravidelnou psychiatrickou péči a neberou léky.“* Zde bych chtěla uvést, že z mého pohledu jsou tyto depresivní stavy či psychické problémy daleko nebezpečnější než fyzické problémy. Protože právě z těchto psychických problémů vyvstává smutný fakt, a to, že existuje velký počet bezdomovců, kteří mají sebevražedné úmysly či se o sebevraždu již pokusili. To by pro nás mělo být dozajista velkým varováním před odsouváním tohoto problému a důkazem o nespokojenosti těchto lidí se svým životem.

Závislost na alkoholu

Závislost na alkoholu můžeme chápat jako příčinu i jako důsledek bezdomovství. Já se nyní budu zabývat touto závislostí jako důsledkem. Neboť ve většině případů, kdy člověk pije, k tomu má určitý důvod. A u bezdomovců je tímto důvodem často realita bezvýchodného života na ulici, kdy nespátřují žádné řešení jejich situace a tak vše utápí v alkoholu, ve kterém se snaží na vše zapomenout. Toto chvilkové zapomenutí ovšem nic neřeší a po vystřízlivění naopak celý problém ještě prohlubuje. Nežádoucím zjištěním je fakt, že podle

Hrnčířové dosahuje prevalence alkoholové závislosti u některých bezdomoveckých populací až 86%. Alkoholická závislost bohužel postihuje i mladé bezdomovce, kteří navíc ve většině případů okusili či užívali i nealkoholové drogy. Binesová také zjistila, že „*alkoholismus je méně problematický mezi lidmi žijícími v azylových zařízeních (problémy má jedna třetina osob), než lidmi žijícími na ulici (problém má jedna polovina osob).*“ (Binesová in Pěnkava, 2002, s. 35). Toto tvrzení lze částečně vysvětlit tím, že v azylových domech jsou určitá pravidla související se zákazem požívání většího množství alkoholu a také tím, že život přímo na ulici je nepochybně těžší a samotným jedincům se jeví ještě více bezvýchodný, což jak už bylo řečeno, často „řeší“ právě alkoholem. To sice zajisté není správné řešení, avšak často si nedokážeme představit, v jaké situaci se tito lidé skutečně nacházejí a co prožívají. Navíc zde po čase hraje roli i závislost. „*Závislost je stav, kdy nepřítomnost látky či jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže a vzniká při opakujícím se užívání látky či chronickém užívání látky.*“ (Gohlert, Kuhn, 2001, s. 51)

Kriminalita

V souvislosti s fenoménem bezdomovectví je nutné zmínit také kriminalitu. A to ve dvou směrech. V jednom se bezdomovci představují jako pachatelé, v druhém potom jako oběti. Zaměřím-li se nejdříve na bezdomovce jako na pachatele, chci zmínit, co Hradečtí (1996, s. 15) uvádí o bezdomovcích: „*Mnozí z nich mají ve svém životě kriminální zkušenost, mnozí se dopouštějí drobné kriminality příležitostně nebo z nouze.*“ Dopustit se kriminálního činu v dané bezdomovecké subkultuře je daleko jednodušší než u běžné populace, což je ovlivněno zejména hmotnou nouzí, ale také pohybem v kriminogenním prostředí. Faktorem determinujícím kriminální chování může být také fakt, že mezi lidmi bez domova je velký počet bývalých vězňů. (Štěchová, 2008, s.49). Dalším negativním determinantem je to, že bezdomovci často pocházejí z prostředí, kde se podobně chovali i jejich rodiče. Štěchová (2008) dále podotýká, že právě v kriminogenním prostředí bezdomovecké subkultury pomalu odpadá stud za provedený trestný čin či strach z trestu. Na druhou stranu, jak už bylo řečeno, se lze setkat i s jevem, kdy jsou bezdomovci oběťmi trestných činů. Podle Bezouškové (2001) jsou pachateli deliktů na bezdomovcích často policisté, kteří v incidentech s bezdomovci mnohdy užívají nepřiměřeného násilí. Také různé organizované skupiny mladých lidí či etnické menšiny si za svůj terč vybírají právě bezdomovce. Podobné chování je čeká také ze strany bezpečnostních agentur, například na nádražích, kam se přede-

vším v zimě chodí lidé bez domova ohřát. „Útoky na bezdomovce se množí. Jsou neoblíbení, těžko se brání a tak se stávají vděčnými objekty k útokům. Začíná to být odporný a brutální sport.“ (Štěchová, 2008, s.51) .

Nezaměstnanost

Dalším negativním důsledkem fenoménu bezdomovectví je nezaměstnanost, a to mnohdy dlouhodobá. O nezaměstnanosti by se dalo hovořit také jako o příčině, avšak právě ve smyslu důsledku má nezaměstnanost svou určitou charakteristiku. Myslí se tím stav, který je velmi obtížně řešitelný. Člověk bez domova je ve shánění práce velmi znevýhodněn, protože zaměstnavatelé se silně brání přijímat lidi z ulice. Navíc není dost dobře možné vstávat denně ráno do práce z lavičky v parku či z kanálu a po práci se tam také vracet. Je tedy nutné mít nějaké zázemí, k tomu jsou ale zase nutné určité finanční prostředky. Bez možnosti práce však bezdomovec potřebné finance nezíská, takže si nemůže sehnat potřebné bydlení. Zde můžeme jasně vidět onen pomyslný bludný kruh, který vzniká v důsledku bezdomovectví. Ještě je nutné podotknout, že k poskytnutí určitého zázemí azylové domy a ubytovny svou kapacitou zdaleka nestačí. Říkat tedy všeobecně, že bezdomovci nechtějí pracovat, je velice nedomyšlené. Matoušek k nezaměstnanosti ve svém Slovníku sociální práce říká: „*Nezaměstnanost je stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat nemá placené zaměstnání. Ohroženými skupinami jsou mladí lidé s nízkou úrovní vzdělání, starší lidé kvalifikovaní pro práci v průmyslu a absolventi škol, kteří po ukončení studia nenašli práci.*“ (2003, s. 125) A bezdomovci většinou, samozřejmě ne vždy, skutečně pracovat chtějí, ale z již výše zmíněných důvodů se jim to mnohdy nedaří.

3 ŽIVOTNÍ STYL

3.1 Životní styl – uvedení do problematiky

Na začátku této kapitoly bych chtěla říct něco o tom, co to vlastně životní způsob či životní styl je. Pokud se přidržíme formulace podle Duffkové (2005, s.80), potom „*životní způsob můžeme stručně charakterizovat jako systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt - jedince či skupinu, event. i společenství či společnost coby konkrétní nositele životního způsobu*“.

K lepšímu pochopení pak Duffková (2005, s. 81) pokračuje a dodává: „*V návaznosti na toto pojetí obecné kategorie životního způsobu pak lze dále hovořit o konkrétnější kategorii životního stylu, a to na úrovni jednotlivce a na úrovni skupiny. Životním stylem individua je možné rozumět ve značné míře konzistentní životní způsob jednotlivce, jehož jednotlivé části si vzájemně odpovídají, jsou ve vzájemném souladu, vycházejí z jednotného základu, mají společné jádro, resp. určitou jednotící linii, tj. jednotný „styl“, který se jako červená linie prolíná všemi podstatnými činnostmi, vztahy, zvyklostmi apod. nositele daného životního stylu. Životní styl skupiny pak představuje do určité míry vyabstrahované, typické společné rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny*“. Lze také říci, že „životní způsob“ je do určité míry synonymem pojmu „životní styl“. V původních významech je životní způsob vymezen jako „*každodenní ustálené soukromé zvyklosti, obyčeje a sklony zakládající typické formy interakce a podmiňující vzorce prostorového chování, výběr sociálního prostředí i využití času, příjmů a vydání*“.

Definice „životního stylu“ podle Kubátové: *je to „strukturovaný souhrn životních zvyků, obyčejů, akceptovaných norem, odrážejících se v hmotném prostředí, prostorovém chování a celkové stylizaci*.“ (Kubátová, 2001, s. 4).

Autor Hartl (1994) zase říká, že životní styl je individuální souhrn postojů, hodnot a dovedností odrážejících se v činnosti člověka. Dále v souvislosti s životním stylem se Kraus a

Poláčková zmiňuje o tom, že každý jedinec má jiný specifický způsob života. Životní styl souvisí s hodnotami a ideály, které jsou každému jednotlivému člověku vlastní. „*Hodnocení každého je ovlivněno zvyklostmi, mravy dané společností nebo subkultury, v které žije. Hodnotová orientace jedince se vytváří v průběhu života z vrozených dispozic, tak i vlivem různých vnějších činitelů.*“ (Hartl, 1994, s.49).

Pokud se již začnu zabývat přímo životním stylem bezdomovců, chtěla bych říct, že se jedná o specifický styl či způsob života. Tento život je pro mnoho lidí naprosto nepochopitelný, ale to neznamená, že neexistuje a neznamená to dokonce ani to, že takto žije snad jen nějaká hrstka nepřizpůsobivých jedinců. Tímto a podobným životem žije velké množství lidí, podle mého názoru větší množství než si běžný člověk myslí. A měli bychom si uvědomit, že chudoba není jen okrajovou záležitostí, ale věcí, o kterou bysme se měli zajímat všichni. A to nejen proto, že ať si to připouštíme nebo ne, tak se do situace chudoby či dokonce bezdomovectví může dostat každý z nás, ale také proto, že je to prostě a jednoduše lidské.

Dle Vágnerové (2004, s. 87) „*je životní styl lidí bez domova typický maximálním zjednodušením. Tento život je často spojen s užíváním alkoholu či drog a je pouhým stereotypním vegetováním. Tito lidé nemají rád. Ve většině případech je člověk neschopný zvládnout i běžné nároky. Nejčastější obrannou reakcí těchto lidí je rezignace a přežívání.*“

V souvislosti s fenoménem bezdomovectví lze o bezdomoveckém stylu života mluvit jako o určité formě úniku. Únikem rozumíme typ jednání, jímž se člověk vyřazuje ze společnosti. Podle Mertona (2007) to znamená, že jedinec neuznává ani její hodnoty (kulturně stanovené cíle), ani její normy a pravidla. „*Patří sem všechny formy úniku od reality, například drogová závislost nebo vědomé odmítání rolových očekávání.*“ (Merton, 2007, s. 166). R. K. Merton (2007) také poukazuje na to, že tito lidé jsou jako cizinci, nelze je počítat za běžné členy společnosti. Jsou to lidé, kteří sice od společnosti nic nedostávají, ale na druhou stranu netrpí pocitem frustrace, který by je provázel, pokud by se snažili od společnosti něco získat.

Je však velice důležité si uvědomit, že se nejedná pouze o bídu materiální či hmotnou, ale jedná se především o bídu duchovní, vnitřní, která v takových podmínkách bujně roste a následně pak brání dostat se z oné bídy materiální. A to je ten hlavní a největší problém, totiž že bída duchovní brání dostat se z bídy materiální. Z toho všeho plyne, že se jedná o kruh, ze kterého je velmi těžké vystoupit a jasně z toho plyne také to, že se skutečně nejedná jen o problém materiální, který by šel v podstatě relativně snadno řešit, tak jak to vidí spousta lidí. Jak už bylo řečeno, brání tomu právě ona bída duchovní, a proto je nutné se tímto problémem zabývat v obou souvislostech.

Jak totiž velice jednoduché a povrchní vidět důvody bezdomoveckého a podobného způsobu života pouze snad ve vlastní dobrovolné volbě člověka a jeho neschopnosti nebo slabé vůli řešit své problémy. To je pohled jen z jedné strany, a to ze strany ekonomické části celé problematiky. Je jasné, že vám spousta bezdomovců řekne, že jim to takto vyhovuje a jsou se svým způsobem života spokojeni, ale můžeme jim věřit? Proto je důležité nespokojit se pouze s tím, co nám v prvním krátkém rozhovoru řeknou, ale sledovat jejich život daleko podrobněji. Při tom také zjistíme, že ve skutečnosti se svým životem není spokojený nikdo z nich. Možná už si na tento způsob života zvykli, ale musíme si uvědomit, jaký je rozdíl mezi tím, na co je člověk schopen si zvyknout a mezi skutečnou kvalitou života jako takového. Proto je zřetelné, že to, v jakých podmínkách tito lidé žijí, pro ně není ten největší problém, daleko větším problémem je pro ně to, proč se do tohoto života dostali, to s čím se nyní vnitřně nemůžou vyrovnat, proč z tohoto života vlastně nemůžou ven a to čím je tento život ovlivnil. Lze také říci, že v bludném kruhu života bezdomovců můžeme u těchto lidí spatřit absenci smyslu života, naděje a motivace.

3.2 Životní podmínky a osobnost člověka

Jak je obecně známo, na celkové chování člověka a na způsob života, kterým žije, působí jak jeho osobnost jako taková, s jeho povahou, temperamentem a s jeho genetickými dispozicemi, tak také životní podmínky a prostředí, ve kterém vyrůstal, a ve kterém se nachází a aktuálně žije. Jak říká v jednom ze svých článků Duffková (2005, online): „*Životní způsob/styl konkrétního individua a jeho hlavní charakteristické rysy závisejí především na:*

- *vnějším faktoru – na obecnějších, celospolečenských a případně i na užších skupinových (např. rodinných) životních podmínkách*

- *subjektivním činiteli – na osobnosti jednotlivce se všemi jeho konkrétními potřebami, hodnotami, zájmy, aspiracemi, dovednostmi, schopnostmi apod.“*

Je samozřejmé, že vnější faktor má na jedince obrovský vliv, zvláště když se konkrétní jedinec neseťkal s prostředím jiným. Například pokud dítě vyrůstá v prostředí nezdravém, je jasné, že toto prostředí negativně působí na jeho další život a také je pro takové dítě těžší začít žít zdravým způsobem, protože takový životní styl v podstatě nezná a musí ho teprve objevit.

Na druhou stranu je také samozřejmé, že různé životní podmínky působí na různé osobnosti odlišným způsobem. V určitých stejných podmínkách se různé osobnosti mohou zachovat naprosto rozdílně a reagovat úplně jiným způsobem. „*Například na životní podmínky, které mu nevyhovují, může jedinec reagovat únikem, aktivní snahou o změnu podmínek, pasivním podrobením se podmínkám bez jejich vnitřního přijetí, úsilím o kompromis spočívající v částečné změně podmínek a v částečné změně sebe sama.*“ (Duffková, 2005, online)

Toto je nutné si uvědomit i ve vztahu k bezdomovcům. Ti v sobě většinou kloubí právě takovou kombinaci, že pocházejí z nevyhovujících podmínek, které negativně ovlivnily jejich další způsob života a navíc jsou ještě typem osobnosti, která nemá tolik síly tyto své problémy adekvátně řešit a reagují na ně spíše nevhodným způsobem. Dle Duffkové (2005, online) je celkově možné říci, „*že životní styly jednotlivců jsou natolik obdobné a natolik rozmanité, nakolik jsou obdobné a rozmanité jednak podmínky, v nichž jednotlivci žijí, jednak i tito jednotlivci sami. To jsou základní zdroje odlišností, variantností v životních způsobech/stylech různých individuí.*“

3.3 Specifické prvky bezdomovecké subkultury

A jestliže se tedy nyní zabývám životním stylem bezdomovců, a to konkrétně mladých, je nutné říct, že tento způsob života má samozřejmě svá určitá specifika, která jsou společná všem bezdomovcům, nebo spíše že se jedná doslova o bezdomoveckou kulturu, a to bez ohledu na to, jestli se mezi sebou tito lidé znají a také bez ohledu na místo jejich pobytu. Myslím tím to, že v kterémkoli městě, v kterémkoli místě, kde se tyto osoby zdržují, je možno pozorovat stejné rysy a specifika v jejich životním stylu. A právě o těchto stejných prvcích bych se v této kapitole chtěla zmínit.

A jaká jsou tedy tato specifika životního stylu u mladé bezdomovecké populace? Jaký je každodenní život těchto společností nežádaných lidí, kteří často právě svým životem vzbuzují tolik emocí a rozporuplných reakcí?

3.3.1 Majetek

Lidé bez domova pochopitelně nemají mnoho majetku, proto ho můžou, pokud by to situace vyžadovala, nosit prakticky všude s sebou. V batohu, cestovní tašce či v jiném zavazadle. Je také zřejmé, že na tomto majetku příliš nelpí. „*Lidé bez domova si nosí veškerý svůj majetek s sebou, někomu se vejde do dvou igelitových tašek.*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 22)

3.3.2 Alkohol

Hned na začátku je třeba zdůraznit, že pravdou zůstává, že nedílnou součástí tohoto života je alkohol, a to především levné nekvalitní víno, které je následně příčinnou mnoha zdravotních problémů. Na neustálé popíjení tohoto nápoje je však nutné se opět dívat v širších souvislostech. Nepochybně každý člověk odpovídá sám za sebe a o tom, zda pije nebo ne, si samozřejmě rozhoduje sám. Je však třeba si uvědomit, jak silný je tlak právě oné komunity, oné skupiny lidí, které je jednotlivec součástí. Jedinec často ví o bezvýchodnosti života s alkoholem, pít nechce, často má upřímné předsevzetí skutečně nepít, ale jakmile je ve skupině lidí, ve které je alkohol právě něco jako součást její kultury, je velmi těžké nepod-

lehnout, v takové komunitě je to téměř až nemožné. Toto je myslím jeden z negativních specifických prvků pouliční bezdomovecké subkultury, a to používání alkoholu jako formu útěku před krutou realitou a jako nevhodné řešení životní situace, nebo také jako prostředek zapomenutí na problémy, které dotyční nemají sílu řešit nebo je řešit neumí.

3.3.3 Zdroj potravy

Dále se chci zaměřit na způsob obstarávání potravy. Nejdříve bych zmínila vybírání kontejnerů a popelnic. Kontejnery u supermarketů jsou opravdu značným zdrojem obživy lidí bez domova a v těchto kontejnerech lze skutečně někdy nalézt množství ještě relativně dobrých a nezávadných potravin. Navíc v rámci této specifické kultury se jedná o naprosto běžnou skutečnost a nikdo se nad tím nepohoršuje ani nepozastavuje. Relativně jinou věcí je potom vybírání obyčejných popelnic na sídlištích. Je nepochybné, že i v těchto popelnicích lze najít něco k jídlu, otázkou ovšem zůstává, v jakém stavu se tyto potraviny nacházejí. Pokud uvážíme, že dokonce mladí lidé hledají něco k jídlu právě i v těchto popelnicích, zjistíme, že svou roli tu hrají dvě skutečnosti. A to, že opravdu mají hlad a jiný způsob obstarání potravy prakticky nemají. To znamená, že tito lidé jsou k tomuto skutečně dohnáni. Druhou skutečností je, že tito lidé přebírají právě onu specifickou bezdomoveckou kulturu, přijímají ji a ona se pro ně a jejich vrstvy stává normální. A zvyk vybírat popelnice je opět důkazem toho, jakou sílu a vliv má na jednotlivce právě chování skupiny, ve které se nachází.

3.3.4 Zdroj finančních prostředků

Dalším prvkem, na který bych se chtěla zaměřit a který se zdrojem obživy částečně souvisí, je získávání finančních prostředků. Výdělek bezdomovců plyne, kromě sociálních dávek, v největší míře ze sběru starého železa, barevných kovů, hledání a opalování měděných drátů a z následného vracení těchto surovin do sběrných dvorů. Tato činnost může občas vynést zajímavé finanční částky, samozřejmě v závislosti na množství nalezeného železa. Mladí, ale i starší, bezdomovci často obcházejí několikrát denně celé město, aby alespoň něco našli a získali tak finanční prostředky ke své obživě. Často je tato práce skutečně značně namáhavá. Mnohdy jsou touto činností zaměstnáni celý den, často vstávají časně ráno či se

snaží něco nalézt dlouho do noci. Ve světle tohoto argumentu potom padají veškeré řeči naší společnosti, o tom, že bezdomovci nechtějí pracovat. Přestože mladí bezdomovci skutečně nejsou líní a často, jak je výše zmíněno, aktivně pracují na obstarávání obživy, pravdou však zůstává, že jistá disciplinovanost a smysl pro povinnost či řád, potřebné k pravidelnému docházení do práce a poslouchání nadřízených, jim chybí. Nicméně také na tomto právě můžeme vidět další vliv bezdomoveckého způsobu života na jednotlivce. Ještě chci také připomenout, že opravdu existují někteří bezdomovci, kteří mají řádný a legální pracovní poměr a do práce skutečně pravidelně chodí.

3.3.5 „Somrování“

Dalším, u bezdomovců, velice rozšířeným specifickým jevem je tzv. somrování. Jak každý určitě ví, jedná se o žádání peněz po náhodných kolemjdoucích lidech. Zajímavé je však podotknout, že mladí bezdomovci považují toto „somrování“ téměř za regulární práci a zdroj obživy. Dokonce lze mezi nimi zaslechnout, že o některém říkají, že je líný a nechce pracovat, protože nechodí „somrovat“ a tak nepomáhá celé skupině. Tady opět můžeme zřetelně vidět, že se skutečně jedná o vlastní subkulturu, která se od té většinové kultury opravdu některými prvky liší. Můžeme si potom uvědomit, jak je těžká resocializace a reintegrace do běžné společnosti, kde platí často poněkud jiné postoje lidí vůči určitým činnostem. Dále zde opět lze vidět, jak může člověka, a zvláště mladého, utvářet skupina, ve které se nachází. Tento člověk přejímá tyto specifické prvky bezdomovecké kultury a tyto prvky se pro něj stávají normální.

3.3.6 Orientace na přítomnost

Dalším velice důležitým znakem, který je v souvislosti s bezdomovci nutné zmínit, je orientace lidí bez domova na přítomnost. Jedná se o specifické chování, kdy se řeší vždy jen aktuální situace a nemyslí se na důsledky, které z určitého jednání mohou vzejít. V praxi to například znamená, že pokud bezdomovec dostane určitý finanční obnos, ať už výdělek nebo sociální dávky, ve většině případů je ihned nebo v několika dnech utratí, ať už adekvátně či neadekvátně, a nemyslí na to, že po zbytek měsíce už žádné peníze mít nebude. Nejedná se však pouze o finance, takovýto přístup orientovaný výhradně na přítomnost je

možné pozorovat i v ostatních oblastech života bezdomovců. Toto chování je určitým obranným mechanismem, kterým se lidé bez domova nevědomě chrání před řešením velkého množství problémů, které by najednou pravděpodobně neměli sílu řešit.

3.3.7 Oděv bezdomovců

Oděv bezdomovců je podle Průdkové charakteristický nezvyklými kombinacemi, protože v šatnících organizací zabývajících se prací s bezdomovci ani v kontejnerech se příliš nevykytují nejnovější modely. „*Prioritní je praktická stránka – oblečení má především chránit tělo. Zvláště v zimě na sebe bezdomovci vrství rozličné části oděvu bez ohledu na cokoli, hlavně aby jim už nebyla zima.*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 23). V souvislosti s bezdomovectvím mladých lidí je však nutné podotknout, že přestože žijí na ulici, často se snaží, i když je to mnohdy složité, oblékat se vkusně a podle toho, jak se jim to líbí.

3.3.8 Péče o zevnějšek

„*Péče o zevnějšek jde u většiny bezdomovců stranou, někteří se však snaží udržovat si přijatelný vzhled.*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 23). Průdková také zastává názor, že záleží hodně na tom, jak dlouho je dotyčný člověk na ulici. Zpočátku se snaží mýt tak často jak byl zvyklý, s postupem času se však frekvence provedení hygieny prodlužuje a bezdomovec se nad absencí pravidelné hygieny již někdy ani nepozastavuje. „*Bezdomovec jednak nemá možnost vysprchovat se, kdykoli si vzpomene, a také si všímá, že sebepečlivější očista a úprava zevnějšku v podmínkách drsné a špinavé ulice brzy vezmou za své. Navíc má spoustu jiných starostí, mytí rukou, česání vlasů a holení vousů je druhořadé.*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 23). Opět však záleží na konkrétním jedinci a jeho přístupu. U mladých bezdomovců ještě lze pozorovat alespoň částečnou snahu o udržování přijatelného vzhledu.

3.3.9 Bydlení

Hovořím-li v souvislosti s bezdomovectvím o kultuře bydlení, myslím tím jakékoli provizorní bydlení, ve kterých se lidé bez domova snaží najít alespoň nějaký úkryt. „*Kultura*

bydlení má u bezdomovců zpravidla velmi bídnou úroveň.“ (Průdková a Novotný, 2008, s.23) Je však nutné si uvědomit, že úroveň bydlení nebo spíše přebývání bezdomovců značně závisí na každém jednotlivci. Existují jedinci, kteří již rezignovali také na jakoukoli kulturu bydlení a tuto stránku svého života již vůbec neřeší. Jsou rádi, že mají alespoň do slova nějakou díru na přespání, kde můžou v suchu a klidu přenocovat. Na druhou stranu, jsou známí i takoví bezdomovci, kteří o své provizorní bydlení, v rámci možností, co nejlépe pečují, aby si alespoň o trochu více připadali jako lidé.

4 POMOC LIDEM BEZ DOMOVA

4.1 Legislativa

Pro efektivní pomoc lidem bez domova je zajisté nutné znát legislativní rámec této problematiky. Proto se chci zastavit také u legislativního vymezení pojmu bezdomovectví a u zákonů s tímto pojmem souvisejících. Na začátek je dobré říci, že *„bezdomovci podle našich zákonů v podstatě neexistují, protože každý občan České republiky má v občanském průkazu zaznamenáno trvalé bydliště. Některé magistráty a městské úřady bezdomovectví legalizují tím, že lidem bez domova poskytují fiktivní trvalé bydliště na adrese magistrátu města či městského úřadu (bezdomovci mají tuto adresu uvedenou v občanském průkazu).“* (Průdková a Novotný, 2008, s. 32). Podle našeho práva je však pojem bezdomovec vymezen pro cizince bez státní příslušnosti. Člověk, kterého si většina lidí pod názvem bezdomovec představí je v Zákonu o sociálních službách označován jako „osoba bez přístřeší“, dále je užíván také pojem „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“. Podle dřívější právní úpravy se používal také pojem „osoba společensky nepříznivá“.

Právo na bydlení nezaručuje Ústava ČR ani jiné ústavní zákony. Listina základních lidských práv a svobod však zaručuje pomoc a ochranu základních lidských práv. *„Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“* (Listina základních práv a svobod čl.30 odst.2).

Nyní bych se chtěla zastavit u některých zákonů, které se problematiky bezdomovectví dotýkají nebo s ní určitým způsobem souvisí.

Jako první bych zmínila zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který nabyl účinnosti 1.ledna 2007 a který upravuje poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé sociální situaci. Tato pomoc se realizuje prostřednictvím poskytování sociálních služeb a příspěvku na péči.

Dalším zákonem, který nabyl účinnosti také 1.ledna 2007 je zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, který upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních potřeb osobám, které se ocitly v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. „*Zákon definuje hmotnou nouzi, určuje, kdo je a není osobou v hmotné nouzi pro potřeby tohoto zákona a vymezuje pojmy sociální poměry a majetkové poměry.*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 35).

V současnosti existují tři dávky systému pomoci v hmotné nouzi. Jsou to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Příspěvek na živobytí je základní dávka pomoci v hmotné nouzi a zabezpečuje řešení nedostatečného příjmu osoby či společně posuzovaných osob. Doplatek na bydlení je dávka, která spolu s vlastními příjmy osoby a spolu s příspěvkem ze systému státní sociální podpory pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení. Mimořádná okamžitá pomoc je potom poskytována osobám, které sice nespádají mezi osoby v hmotné nouzi, ale je bezprostředně nutné jim poskytnout pomoc.

Třetí zákon, který chci zmínit je zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Hovoříme-li o životním minimu, myslí se tím minimální hranice příjmů nutná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Částka životního minima jednotlivce činí měsíčně 3 126 Kč. Existenčním minimem se potom rozumí minimální hranice příjmů považována za nezbytnou k přežití. Částka existenčního minima pro jednotlivce je měsíčně 2020 Kč. Životní ani existenční minimum však nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení. 1.1. 2009 vnikl institut tzv. veřejné služby, a to novelou zákona o pomoci v hmotné nouzi. Zapojením dlouhodobě nezaměstnaných lidí do prací pro obec či neziskové organizace se částečně řeší možnost zvýšení částky existenčního minima. Lidé bez domova této možnosti často využívají a snaží si tak alespoň částečně zlepšit svou finanční situaci.

V souvislosti s bezdomovectvím je však nutné si zde uvědomit, že bezdomovci mnohdy nemají doklady nebo nejsou vedeni na úřadech práce a potom se jich vlastně nic z těchto zákonů netýká a zůstávají prakticky bez jakýchkoli finančních prostředků. „*Pro člověka bez dokladů se jeho práva stávají jen teorií.*“ (Hradecký, 2005, online). Průdková (2008, 32) k tomu ve své knize *Bezdomovectví* dodává, že „*získání dokladů je poměrně zdlouhavé a představuje to jisté náklady, které bezdomovec většinou nemůže pokrýt.*“

4.2 Služby poskytované bezdomovcům

Pomoc lidem bez domova se realizuje skrze poskytování sociálních služeb, které zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. V souvislosti s bezdomovectvím se jedná především o služby sociální prevence. *„Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“* (zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, § 53)

V § 33 zákona o sociálních službách jsou uvedeny tři formy poskytovaných sociálních služeb, a to pobytové služby, ambulantní služby a terénní služby. Hovoří-li se o službách pobytových, rozumí se tím služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb. Pod pojmem ambulantní služby se zase rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je za nimi doprovázena, součástí těchto služeb není ubytování. Třetí formou sociálních služeb jsou terénní služby, které jsou poskytovány osobě přímo v jejím přirozeném prostředí.

V souvislosti s potřebou poskytování sociálních služeb pro lidi bez domova říká Matoušek (2005, s.322): *„Lidé, kteří ztratili domov, potřebují základní zázemí, aby se mohli pokusit svou situaci řešit. Kvalitní zabezpečení základních životních potřeb je podmínkou úspěšné reintegrace. Lidé přicházející z ulice potřebují místo k odpočinku, jídlo, teplo, základní lékařskou péči, očistu, ošacení. Je jasné, že člověk vyčerpaný a zanedbaný nemá velké šance k úspěšnému návratu k soběstačnosti: budí pozornost a pohoršení, není považován za důstojného partnera při jednání s úřady a s potenciálními zaměstnavateli.“*

Nyní bych chtěla uvést stručnou charakteristiku některých zařízení poskytujících služby lidem bez domova.

4.2.1 Azylové domy

„Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Patří sem poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 57 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Azylové domy jsou významnou a nezanedbatelnou pomocí pro osoby v krizi, které akutně nemají, kde bydlet. Azylový dům funguje podobně jako ubytovna, s tím rozdílem, že je v něm zpravidla závaznější řád, který by obyvatelé tohoto zařízení měli dodržovat.

4.2.2 Domy na půl cesty

„Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob. Služba nabízí poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickou činnost a pomoc při prosazování práv a zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 58 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Dalo by se říci, že dům na půl cesty je nejvyšší stupeň resocializace v rámci poskytování sociálních služeb pro lidi bez domova. Po opuštění bytu na půl cesty by již mělo následovat zařazení jedince do běžné společnosti a normálního života.

4.2.3 Kontaktní centra

„Kontaktní centra jsou nízkoprahová zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek. Jedná se zde o

sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí a poskytnutí podmínek pro osobní hygienu.“ (Ust. § 59 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Problematiku bezdomovectví a kontaktní centra spojují některé osoby bez domova, které mohou užívat návykové látky. Tyto osoby využívají kontaktní centra skutečně především v souvislosti s drogami, i když zde mohou využít i jiných služeb.

4.2.4 Krizová pomoc

„Krizová pomoc je terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami. Tato služba nabízí poskytnutí ubytování, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, sociálně terapeutickou činnost, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 60 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Osoby v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení se často dostávají do krizové situace, kdy akutně potřebují pomoc a nemají na koho se obrátit. V takových chvílích je tedy možné využít služeb krizové pomoci.

4.2.5 Nízkoprahová denní centra

„Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší. Tato služba nabízí pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 61 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Služby denních center jsou využívány bezdomovci, kteří nepobývají v azylovém domě ani na ubytovně a žijí prakticky přímo na ulici, a proto nemají, kde provést osobní hygienu či uvařit si jídlo. Denní centrum může sloužit také jako jakési místo odpočinku.

4.2.6 Noclehárny

„Noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Noclehárna tedy nabízí pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu a poskytnutí přenocování.“ (Ust. § 63 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Noclehárna je vítanou alternativou levného noclehu pro mnoho bezdomovců, kteří nechtějí spát přímo venku na ulici nebo například čekají na místo v azylovém domě či na ubytovně. Služby nocleháren jsou zvláště potřebné v zimním období.

4.2.7 Terénní programy

„Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně. Služba obsahuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 69 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Terénní program je služba, která se poskytuje osobám v jejich přirozeném prostředí, tedy tam, kde se běžně zdržují a žijí. V rámci terénního programu pro osoby bez přístřeší se tedy navštěvují místa, kde se tito lidé pohybují či přebývají a jejich problémy se řeší přímo tam, neboť toto je často velmi efektivní způsob pomoci.

4.3 Elim Vsetín, o. s.

„Elim, křesťanská společnost pro evangelizaci a diakonii Vsetín, o.s. je občanské sdružení, které bylo založeno ze společné touhy křesťanů ve Vsetíně pomáhat lidem stojícím mimo zájem společnosti a nabídnout jim odpočínutí a úlevu před další cestou životem, stejně jako to nabízela oáza Elim v poušti putujícím Izraelcům.“ (www.elimvsetin.cz).

Organizace Elim vznikla v roce 1991 a obrací svou pozornost především na lidi v nouzi či v krizi a na osoby sociálně znevýhodněné. *„Cílem sdružení je péče o celého člověka, o jeho duchovní, duševní a materiální potřeby.“* (www.elimvsetin.cz).

V rámci pomoci lidem bez domova společnost Elim provozuje několik služeb. Jedná se o terénní program, denní centrum, noclehárnu, azylový dům, byt na půl cesty a sociální rehabilitaci. Tyto sociální služby provozuje organizační jednotka Vsetín dle zákona 108/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Dalo by se říci, že organizace Elim má širokou škálu poskytovaných služeb a je schopna reagovat na potřeby lidí v mnoha různých krizových situacích jejich života. Osoba v krizi má tedy reálnou šanci se za pomoci těchto sociálních služeb a také za pomoci sociálních pracovníků postupně dostávat ze svých problémů a adekvátně svým možnostem a schopnostem se začleňovat zpět do normální společnosti. S procesem resocializace Elim pomáhá jak mužům tak ženám, jen noclehárna a azylový dům jsou vyhrazeny pro muže.

Zaměřím-li se na jednotlivé služby, můžu shrnout, že všechny naplňují požadavky pro danou službu stanovené zákonem a plní svou funkci, tak jak bylo popsáno již výše v kapitole zaměřující se na služby poskytované bezdomovcům. Všechny služby se snaží pomoci osobám bez přístřeší v jejich těžké životní situaci.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODIKA

5.1 Výzkumný cíl

Cílem mého výzkumu je nalézt a popsat skutečné příčiny bezdomoveckého života u vybraných mladých bezdomovců. A poté, bez snahy o zevšeobecňování, se zaměřit na hlavní příčinu vzniku tohoto fenoménu a na základě těchto poznatků poskytnout návrhy řešení této problematiky do praxe.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou hlavní příčiny bezdomovectví?

Díličí výzkumné otázky:

Jaký vliv má na vznik bezdomovectví původní rodina?

Jaký vliv má na vznik bezdomovectví sociální prostředí?

Jaký vliv mají na vznik bezdomovectví problémy konkrétního jedince?

Co je prvotním spouštěčem událostí vedoucích k bezdomovectví?

Proč je tak těžké vrátit se zpět do běžného života?

5.3 Výzkumný přístup

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumný přístup, protože si myslím, že tento přístup jde více do hloubky dané problematiky a lze se z jeho pomoci zaměřit právě na příčiny určitého jevu, které mám zájem nalézt a popsat. „*Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvalifikovaných či nekvalifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality používá kvalitativních metod.*“ (Miovský, 2006, s.17). Ke klíčovým pojmům charakterizujícím kvalitativní přístup patří jedinečnost a neopakovatelnost (idiografický přístup), kontextuálnost, procesuálnost a dynamika, historičnost. (Miovský, 2006). Podle Miovského (2006) je dále důležité také to, že výzkumník žije stejně jako zkoumaný v určité vztahové a významové

síti a v určitém kulturně-společenském kontextu a také, že kvalitativně orientovaný výzkumník respektuje různorodost kontextuálních situací.

Kvalitativním výzkumem se zabývá také Hendl (2005, s. 51) a uvádí k němu:

- „provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny,
- výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studia,
- používá se relativně málo standardizovaných metod získávání dat, hlavním instrumentem je výzkumník sám,
- výzkumníci se snaží o izolování určitých témat, projevů a datových konfigurací, které se obvykle ponechávají v kontextu ostatních dat,
- hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce,
- data se induktivně analyzují a interpretují a kvalitativní výzkumník spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Hledá význam a vytváří podrobný popis toho, co pozoroval. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci“

Dismas (2000, s.79) ještě podotýká, že v kvalitativním výzkumu mizí hranice mezi výzkumníkem a rolí zkoumané osoby. Oba jsou rovnocennými partnery.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“ (Švaříček, 2007, s. 17)

5.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pro mou bakalářskou práci tvoří šest bezdomovců mladého věku. Jedná se o pět mužů a jednu ženu ve věku od 20 do 25 let. Svůj výzkum jsem chtěla zaměřit na bezdomovce žijící přímo na ulici. To znamená, že žádný z mých respondentů nebydlí v azylovém domě, ani nevyužívá noclehárnu. Všichni žijí přímo venku, převážně spolu s dalšími mladými lidmi v malé polorozpadlé dřevěné chatce bez vody a elektřiny. Jednalo se tedy o záměrný výběr respondentů.

5.4 Metody výzkumu (rozhovory, terénní výzkum, analýza dokumentů)

5.4.1 Rozhovory

Jako jednu z metod mého kvalitativního výzkumu jsem zvolila rozhovor. V mém výzkumu to byla metoda velmi důležitá, protože mi umožnila proniknout hluboko do zkoumané problematiky a pomohla mi odhalit některé poznatky o fenoménu bezdomovectví, hlavně o jeho příčinách. Zastavím-li se u typu rozhovoru, jednalo se konkrétně o tzv. narativní rozhovor, kdy je respondentovi pouze položena hlavní otázka a on sám je strůjcem rozhovoru. To znamená, že struktura rozhovoru vyhovuje především respondentovi, který může mluvit právě o tom, co je pro něj subjektivně nejdůležitější a co na něj mělo v jeho životě největší vliv. V případě tohoto výzkumu se zaměřením na to, co se nejvíce podílelo na vzniku jeho způsobu života u něj konkrétně. Hned na začátku byli respondenti seznámeni s účelem rozhovoru, s cílem výzkumu a byli také samozřejmě ujištěni o anonymitě.

Svoboda (1999) v souvislosti s rozhovorem podotýká, že právě skrze rozhovor můžeme získat informace o názorech, postojích, přáních a obavách klienta a také o jeho vnitřním světě.

Metoda životního příběhu: *„Příběhy poskytují koherenci a kontinuitu zkušenosti člověka a hrají centrální roli v naší komunikaci s jinými... Příběh tak je nositelem interpretace, mnohdy tacitní, neviditelné, je tudíž jak faktem, tak interpretací. Osoba konstruuje minulé zážitky a jedná v osobních narativních jednotkách, aby dal najevo určitou identitu a způsob*

i výsledek tvorby svého života. Jedinci se tak stávají autobiografickými narativními jednotkami (narativami), kterými sdělují něco o svém životě.“ (Čermák in Čermák & Miovský, 2002, s.15)

Hendl (1999) také připomíná, že se při této metodě vychází z předpokladu, že existují významové struktury, které se projeví právě při volném vyprávění o životních událostech

Miovský (2006) k tomu ještě podotýká, že cílem je získat co nejvíce kvalitního autentického materiálu, u kterého předpokládáme, že způsob, jakým jej vypravěč strukturoval, je důležitý a nese informace o vypravěči a jeho životě.

Všechny rozhovory probíhaly průběžně od ledna do března. Tato poměrně velká časová kapacita byla zvolena proto, abych se jednotlivým respondentům mohla věnovat opravdu důkladně a také proto, aby si oni sami mohli zvolit den, kdy se k poskytnutí rozhovoru skutečně budou cítit dobře. Co se týká místa rozhovorů, vždy se jednalo o přirozené prostředí respondentů. Nechala jsem jim možnost volby místa, aby si skutečně připadali „ve své kůži“. Část rozhovorů se odehrávala například na louce, nedaleko místa, kde se mnohdy celá skupina mladých bezdomovců schází. Přestože na tomto místě není úplný klid, jednalo se však skutečně o prostředí, ve kterém se moji respondenti cítili dobře a mohli také proto mluvit o svém životě otevřeně.

Vzhledem k tomu, že pracuji v terénním programu a denním centru pro osoby bez přístřeší, jako respondenty jsem si vybrala právě své klienty, a to ty, o kterých jsem věděla, že budou ochotně spolupracovat. Výhodou určitě bylo, že mám s nimi dobré vztahy, již delší dobu se známe a panuje mezi námi oboustranná důvěra. Za dobu, co s nimi pracuji, mi již řekli spoustu důvěrných informací o svém životě, a tak se původní záměr nahrávat vše na záznamové zařízení, ukázal částečně jako problém. A to z toho důvodu, že pokud měli moji klienti mluvit na toto záznamové zařízení, bylo to najednou silně neosobní. Při nahrávání se člověk se svými problémy nemůže tak otevřeně svěřit, často se stydí a myšlenka na to, že je nahráván, ho značně „brzdí“. Přesto se však mých šest respondentů odhodlalo mluvit i

přímo do diktafonu, který jsem u sebe měla připravený. Jednalo se o krátké rozhovory, kde jednoduše shrnuli, co je hlavní příčiny toho, že se dostali na ulici a jaké okolnosti k tomu vedly. Dohodli jsme se však také na druhé části rozhovorů, které budou probíhat bez nahrávacího zařízení, tak jak jsme zvyklí spolu o všem hovořit. Tyto rozhovory již byly značně dlouhé a obsahovaly spoustu podrobností, které silně osvětlily důvody toho, proč se konkrétní jedinec nachází právě v této krizové situaci.

Zde bych ještě chtěla zmínit, dle mého názoru, velmi důležitou skutečnost, a to, že výpovědi na záznamovém zařízení vyznívaly často poněkud odlišně od výpovědí bez záznamového zařízení. A to v tom smyslu, že si zde bylo možné všimnout velmi zajímavé věci. Konkrétně toho, že rozhovory podávané na záznamové zařízení byly jakoby naučené a byly to jakoby celé společnosti stále opakované věty o tom, proč jsem na ulici. Odpovědi snažící se zakrýt skutečnou příčinu tohoto stavu, odpovědi zakrývající zranitelnost dané osoby. Teprve v dlouhých rozhovorech bez nahrávacího zařízení se odkrývaly životy a osudy mých respondentů v plném světle. Tyto rozhovory byly někdy značně emotivní a ukázaly skutečnou hloubku problémů každého jednotlivce a také to, co bylo základem vzniku jeho nynějšího způsobu života.

5.4.2 Terénní výzkum

Terénní výzkum neboli diskurz mezi mé respondenty do sociálního prostředí, ve kterém spolu s dalšími lidmi žijí, probíhal od listopadu do dubna, což je podle mého názoru poměrně dlouhá doba k poznání a částečnému pochopení dané problematiky a bezdomovce-kého způsobu života.

„Nejdůležitější charakteristikou výzkumného plánu terénního výzkumu je realizace výzkumu v prostředí, v němž se zkoumaný fenomén nebo určité cílové skupiny osob pohybují a žijí.“ (Miovský, 2006, s.103) Je také důležité si uvědomit, že v terénním výzkumu respondenty vnímáme jako své partnery, nikoli jako pokusné osoby.

„Výzkumníci tyto účastníky pojmají v neustálé, rovnoprávné, nedirektivní komunikační výměně, pro který se vžil termín diskurz.“ (Miovský, 2006, s.103)

Hendl (1999) také uvádí, že výzkumník se má snažit aktivně vstupovat do života respondentů terénního výzkumu, aby poté dokázal popsat, vysvětlit a interpretovat jejich jednání, jazyk, postoje, prožívání a způsob života. Miovský (2006) k terénnímu výzkumu ještě podotýká, že jeho průběh se řídí podmínkami, které v terénu panují. To je nutné si skutečně uvědomit a nepokoušet se cokoli moderovat nebo do prostředí nějak nepřírozeně zasahovat. Užitečnost terénního výzkumu spočívá také v tom, že jeho výzkumný problém a cíle vycházejí z praktických společenských problémů, na které reaguje a snaží se o jejich řešení.

Právě proto, že pracuji v denním centru a terénním programu pro osoby bez přístřeší, měla jsem možnost trávit s těmito lidmi prakticky celé dny, a to jak v práci, tak samozřejmě v rámci výzkumu i v mém, a v podstatě i v jejich, volném čase. Tento výzkum byl z mého pohledu velmi zajímavý, a to také proto, že přestože jsem zde byla jako výzkumník, nebyla jsem pouhým pozorovatelem, ale především přímým účastníkem dějů a událostí, které moji respondenti zažívali. Výhodou také bylo, že s celou skupinou osob, s kterými výzkum probíhal, jsem se již dobře seznámila a vznikl mezi námi vztah důvěry, což mělo za následek, že jsem vše mohla pozorovat nezkresleně a moji respondenti se přede mnou nemuseli přetvářovat, ale naopak jednali svobodně, jako bych byla jednou z nich. To mi velmi pomohlo, neboť jsem tak danou problematiku i běžný průběh celého jejich dne mohla vidět skutečně tak, jak probíhá. Zažívala jsem s nimi v podstatě skutečně všechno a měla jsem tedy možnost seznámit se s tímto způsobem života značně dopodrobna. Touto realitou, kterou jsem zažila, by mohl být někdo zaskočen, nicméně musím přiznat, že po určitém čase stráveném v této společnosti si člověk začne na dané podmínky skutečně zvykat. A to v tom smyslu, že určité věci, dříve naprosto nezvyklé, začne brát s jistou dávkou nadhledu a určitého pochopení. Poznává a chápe tak celý tento fenomén z širšího úhlu pohledu a hlouběji, což je pro řešení tohoto problému určitě velmi důležité.

Výzkumník „v průběhu terénního výzkumu hlouběji poznává strukturu prostředí, v němž se

zkoumaný fenomén nachází, odkrývá různé roviny významů, které lidé sobě i prostředí dávají, a prostřednictvím analýzy těchto různých kontextů se snaží popsat, vysvětlit, interpretovat jednání lidí, způsob jejich uvažování o problému atd.“ (Miovský, 2006, s.103).

5.4.3 Analýza dokumentů

Jako třetí metodu jsem pro svůj výzkum zvolila metodu analýzy dokumentů. Jedná se o spisovou dokumentaci klientů denního centra a terénního programu, kde sama pracuji. K těmto dokumentům mám tedy přístup a prakticky denně s nimi pracuji. V těchto spisech se nacházejí denní záznamy o aktivitách probíhajících v denním centru a v terénu. Záznamy se zapisují o každé osobě zvlášť, o tom co ten den potřebovala, jakých služeb využila, na čem se s pracovníky domluvila nebo co vyřizovala. Metoda analýzy těchto dokumentů měla posloužit k prohloubení poznatků o této problematice a jako další zdroj informací do mého výzkumu.

„V užším pojetí pod termínem analýza dokumentů chápeme výzkumnou strategii založenou na analýze již existujícího materiálu. Zjednodušeně řečeno výzkumník v procesu výzkumu již obvykle nevytváří nové zdrojové materiály pro analýzu, nová data, ale naopak pracuje s materiálem, který již existuje.“ (Miovský, 2006, s.98).

U vybraných respondentů jsem sledovala jejich záznamy od počátku fungování denního centra a terénního programu. Z těchto záznamů je mimo jiné zřetelné vidět, kdo například dodržuje své slovo, kdo na domluvených záležitostech skutečně spolupracuje, kdo naopak věci stále odkládá, komu se dá věřit a komu ne. Můžeme zde také sledovat chování pozorovaných jedinců v situacích jim nepříliš příjemných, například když musí řešit na úradech své komplikované záležitosti, když mají v denním centru uklízet, když je jim něco vytýkáno či doporučováno. V neposlední řadě zde můžeme vidět pravidelnost či nepravidelnost provádění hygieny.

Výhodou je, že tyto informace získané ze spisů nejsou ničím ovlivněny, respondenti je nemůžou zkreslit svými osobními dojmy nebo tím, jak situaci vidí oni sami. Jde o pozorování a zápis nezávislé třetí osoby. A také právě výzkumník nemá při tomto typu výzkumu téměř žádnou šanci informace jakkoli ovlivnit, což je určitě pro výzkum pozitivní.

5.5 Metody (způsob) zpracování dat

Při zpracování rozhovorů byla užitá metoda kodování a metoda vytváření trsů. Metoda kodování spočívá v tzv. zakodování a označení všech informací týkajících se určitého jevu, v mém případě příčin bezdomovství. Pomocí metody vytváření trsů se poté tyto informace a výroky seskupují na základě podobnosti do určitých významově podobných skupin. Podle Miovského (2006) je základní princip založen na srovnání a agregaci (seskupování) dat s tendencí k hierarchizaci.

Při zpracování metody analýzy dokumentů jsem s ohledem na svůj výzkumný cíl materiál probírala a vybírala informace podstatné pro můj výzkum. Prováděla jsem selekci daného materiálu.

Zpracování dat z terénního výzkumu probíhalo pomocí popisu a následné interpretace získaných informací.

Všechny informace a data získaná z těchto tří metod byly potom použity k vytvoření kazuistik k jednotlivým respondentům. Kazuistika je tzv. případová studie, jde tedy o popis konkrétního případu.

V následném shrnutí jsem vybrala a popsala příčiny vyskytující se u všech mých respondentů.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Kazuistiky

Níže uvedené kazuistiky jsem zpracovávala za použití informací získaných ze všech tří užitých metod. Kazuistiky jsou tvořeny se zaměřením na příčiny vzniku bezdomoveckého způsobu života u konkrétního jednotlivce. V těchto kazuistikách se tedy záměrně příliš nevěnuji popisu nynější sociální situace daného respondenta, ale spíše jevům a událostem, které ho k bezdomovství dovedly. Kazuistiky jsou pojaty formou souvislých životních příběhů, ve kterých, podle mého názoru, tyto skutečnosti ve své kontinuitě vyniknou nejlépe.

Jarda (24 let)

Jarda pochází z Prahy, kde se narodil do poměrně bohaté rodiny. Má ještě starší sestru. Problémem jeho rodiny byl však velmi malý zájem o děti, což Jarda silně pociťoval. Dokonce ještě nyní nechce příliš vzpomínat či mluvit o své matce, neboť na ni má vyhraněně negativní názor. V dětství se mu údajně vůbec nevěnovala, za to téměř veškerý svůj zájem soustředila na své podnikání. Otec se doma příliš nezdržoval, po čase odešel úplně. Starší sestra založila vlastní rodinu a Jarda začal být matce na obtíž. Částečně, aby se Jardy zbavila a částečně, aby vykompenzovala svou nekvalitní výchovu, kupuje Jardovi v Praze jeho vlastní byt. Tehdy mu bylo patnáct let a od té doby se o něj matka přestala starat úplně. Začal bydlet sám a žít tzv. na vlastní pěst. Jarda se svěřil, že toužil spíše po pevných vztazích a dobrém přátelství, než po materiálních darech. Proto se snažil být jiný než jeho rodina a do svých vztahů dát vše a žít je naplno. Velmi se proto přimkl k partě svých přátel, kteří u něj začali příležitostně bydlet a pořádat různé večírky. V sociálním prostředí těchto lidí a v absolutní volnosti bez dohledu dospělých se setkal s drogami. Uvedl, že jeho vůbec první droga v životě byl v jeho patnácti letech heroin, a to aplikován nitrožilně. Velmi brzy se na něm stal závislým. K heroinu měl navíc snadný přístup, neboť mu byl často dodáván také jako platba za používání jeho bytu. Tato jeho silná závislost trvala tři roky, do jeho osmnácti let. Údajně to byly strašné roky plné zoufalství, kdy viděl zemřít několik svých přátel narkomanů. Tyto své přátele považoval za svou rodinu, a proto to pro něj byly obrovské rány, na které dodnes nemůže vzpomenout bez silných emocí. Uvedl, že se v těchto bezvýhodných stavech, kdy před očima ztrácel své přátele, pro které žil, pokusil heroinem pře-

dávkovat. Naštěstí byl zachráněn. Ve chvíli, kdy viděl zemřít svého nejlepšího kamaráda, se v něm však něco zlomilo a vyhodil všechen heroin, který u sebe měl. Od té doby si ho už nikdy nevzal. Abstinenční stavy byly strašné, ale překonal je. Brzy poté si našel přítelkyni, která mu hodně pomohla. Našel si v Praze také dobře placenou práci a zařídil si s přítelkyní nový byt. Původní byt nechal svým zbylým přátelům. Ti o tento byt přišli a udělali na něm Jardovi ještě značné dluhy. V té době se Jardova přítelkyně musela vrátit na Moravu, odkud pocházela a tak Jarda prodal druhý byt, zaplatil dluhy a odjel se svou přítelkyní na Moravu. Zde však práci dlouho najít nemohl. Nemohl si zde proto sehnat ani adekvátní bydlení, a tak žil se svou přítelkyní u její babičky. Navíc se ve vztahu objevily problémy, které Jarda chtěl usilovně vyřešit. Chtěl si najít bydlení, zachránit vztah a normálně žít. Po čase v těchto nouzových podmínkách se seznámil s lidmi pohybujícími se na hraně či až za hranicí zákona. Byli to první lidé, se kterými se na Moravě poznal a zároveň lidé, kteří mu nabídli svou variantu řešení jeho situace. Jarda se tedy začal podílet na různých krádežích a páchat majetkovou trestnou činnost. Za to byl odsouzen k trestu odnětí svobody, a to zrovna v době, kdy jeho přítelkyně otěhotněla. Ve vězení žil nadějí na to, že až bude propuštěn, vrátí se ke své přítelkyni a dítěti a pokusí se začít znovu, k čemuž ho jeho dítě, na které se velmi těšil, bude motivovat. Po celou dobu ve vězení mu nikdo neřekl, co se venku děje. Teprve až se ocitl na svobodě, zjistil, že jeho přítelkyně o dítě přišla. Jeden muž, s kterým si něco začala, ji shodil ze schodů a ona dítě potratila. To sama těžce nesla a proto začala užívat pervitin a také si našla nového přítele, se kterým již chtěla zůstat. Jarda znovu ztratil ty, na kterých mu nejvíc záleželo a byl opravdu hluboce zklamaný. Od té doby žije, jak se dá a znovu pomýšlí na sebevraždu. V Uherském Hradišti má však kamaráda, kterému kdysi velmi pomohl a ten jej nechává bydlet u sebe a své přítelkyně. Honza však je se svým životem hluboce nespokojen a stále se pohybuje mezi lidmi s kriminálními zkušenostmi. Opět se ocitá u soudu, tentokrát odchází s trestem zákazu pobytu v okrese Uherské Hradiště. Musí proto odjet a ocitá se na Vsetíně, kde se seznámil s místními mladými bezdomovci, se kterými momentálně žije v malé polorozpadlé dřevěné chatce bez elektřiny a bez vody. Tyto lidi si velmi oblíbil a do jejich společnosti ihned zapadl. Přesto je se svým životem nadále silně nespokojen a svou situaci často řeší alkoholem či příležitostně například pervitinem. Chtěl by žít jinak, ale říká, že přestože se o to již několikrát pokusil a nějakou dobu to vždy i vydrželo, nakonec se to pokaždé pokazilo. Proto někdy již ztrácí naději, naštěstí však ne úplně.

Zdeněk (25 let)

Zdeněk se narodil do rozpadajícího manželství rodičů, kteří o výchovu příliš nedbali. Otec brzy odchází a Zdeněk zůstává sám matkou, která sice není vyloženě alkoholička, ale popíjí ráda a celkově holduje rozmařilému životu, včetně častého střídání partnerů. Zdenka to doma příliš nebaví, a proto je již jako malý raději venku s přáteli. Postupem času, vlivem toho, že má možnost stýkat se především s lidmi z podobných rodin a podobného sociálního prostředí, stává se členem skupiny mladých lidí, kteří pravidelně pijí alkohol a dalo by se říci, že svůj volný čas tráví celkově nevhodným způsobem. Podle Zdeňka byli přátelé jediní, kterým na něm záleželo, proto si k nim vytvořil velice pozitivní vztah, na rozdíl od své matky. Dle jeho slov mu proto připadalo, že život s přáteli je tou lepší volbou. Svůj čas s nimi tedy tráví čím dál víc. V té době končí školu, vyučil se jako tesař. Práci hned najít nemůže, což mu matka vyčítá, přestože se údajně skutečně práci hledat snažil. Zůstává ještě nějakou dobu doma, ale cítí, že je na obtíž. Matka mu dává zřetelně najevo, že ho musí živit, což nese nelibě. V důsledku všech výše zmíněných okolností se rozhoduje odejít z domu ven za svými přáteli. Zdeněk často přemýšlí nad tím, že je to zvláštní, ale že ho nebaví život ani doma ani venku. Život doma byl k nevydržení, a to kvůli častým hádkám či častému střídání matčiných partnerů a návštěv, kvůli čemuž se u matky skutečně necítil jako doma a také kvůli tomu, že nesnese být někomu na obtíž, když už je ve věku, kdy se o sebe může postarat sám, a když navíc vidí, že o něj doma není zájem. Na druhou stranu již brzy jasně vidí, že život na ulici nemá žádný smysl. Stále si uvědomuje, že by chtěl žít jinak, hlavně nějak smysluplně. Chtěl by si najít práci a založit rodinu. V době, kdy žije několik let venku však svou roli hraje i závislost na alkoholu, která podle něj vznikla z nena-lezení lepšího využití času na ulici. S touto závislostí by však chtěl něco dělat, proto nastupuje protialkoholní léčbu v Kroměříži. Po návratu z léčebny zvažuje, jestli se pokusit jít bydlet zpět domů nebo jít opět na ulici. Vzhledem k tomu, že matka o něj nejeví stále žádný zájem, ale přátelé z ulice ho naopak velmi lákají zpět mezi sebe, rozhodne se zůstat na ulici. Zhruba půl roku abstinuje a nepije žádný alkohol. Po nějaké době ale opět poznává bezvýchodnost života na ulici či podle jeho slov bezvýchodnost života jako takového. Toto zjištění je částečně zapříčiněno i tím, že si myslel, že protialkoholní léčbou se něco změní a jeho život se někam posune. Je však v podstatě stále tam, kde byl a nyní už neví, čím by svůj život mohl zlepšit. V této době se mu naskytne možnost odjet pracovat do Francie. Této možnosti okamžitě využije a na rok a půl tam pracovní odjíždí. Slibovaná práce ve

Francii skutečně byla, problém však byl v tom, že se jednalo o různé sezonní práce a pro pracovníky tam nebylo zajištěno adekvátní bydlení. Zdeněk tedy žil podobně jako v Čechách, různě na ulici či ve squatech, a v podstatě zažil bezdomovecký život i cizině, což ho k tomuto způsobu života připoutalo ještě více, neboť se mu bezdomovectví začalo jevit jako normální alternativa života. Poté, co ve Francii možnost práce skončila, se Zdeněk vrací domů. Dle jeho slov zde bylo po návratu pořád „všechno o ničem“ a on stále nebyl se svým životem spokojený a opět byl v bodě, kdy nevěděl, jak svůj život naplnit. Začal proto znovu pít a žije se svými přáteli dále na ulici. Po nějaké době si na jednom festivalu našel přítelkyni Pavlínu, se kterou je již téměř dva roky až do současnosti. Jedná se o dívku, která má za sebou také velice problematický život, také již nějakou dobu žije na ulici a bohužel také hodně pije. V současnosti oba dva, spolu s ostatními lidmi, žijí na kopci v malé polorozpadlé dřevěné chatce bez elektřiny a bez vody. Oba chtějí změnu života, ale toto jejich přání je vždy po čase přerušeno kratší či delší alkoholovou šňůrou, která většinou přichází po nějakém nezdařeném pokuse o nápravu. Zdeněk se svěřil, že přestože by si přál žít jinak, často se přistihne, že tomu sám již téměř nevěří, neboť se mu to již velmi dlouho, i přes jeho snahu, nedaří. Přesto se znovu a znovu pokouší vstát.

Pavlína (23 let)

Pavla se narodila na Jižní Moravě jako nejstarší dítě do rodiny, kde otcem byl těžký alkoholik. Poměrně brzy přichází celkem šest sourozenců, a to vlastních i nevlastních. Dva sourozenci mají stejné rodiče jako Pavlína, jeden je otcův s cizí ženou a další tři jsou matky s cizím mužem. Navíc se jedná o sociálně slabou rodinu, kde Pavlína musí vypomáhat a již v útlém věku chodit alespoň brigádně pracovat. Doma to dle jejích slov byla „úplná divočina“, poměrně mírná matka nezvládala tolik dětí a největším problémem byl především Pavlinin otec, který byl denně opilý a surově bil svoji ženu i děti. Pavlinina matka se kvůli tomu dokonce dostala několikrát do nemocnice. Pavlína se snažila být doma, co nejméně a v šestnácti letech poprvé otěhotněla. V té době se učila na servírku, školu však kvůli těhotenství nemohla dokončit. Ještě větší problém byl však v tom, že Pavlinin přítel byl podobný typ člověka, jako její otec. Sice tolik nepil, ale také ji bil. Přesto zanedlouho po prvním porodu znovu otěhotněla a v sedmnácti již čekala druhé dítě. Nevěděla, co dělat. Doma žít nechtěla a především ani nemohla a přítel se choval stále hůře. Ale přesto se po narození druhého dítěte, v Pavlininých osmnácti letech, s přítelem berou a začínají žít spolu. Podle

Pavlíny byl tento život ještě horší než život doma. Všechna starost padla na ni a protože měla malou mateřskou, začala hned chodit do práce, děti hlídala především její matka. Pavlínu však muž stále bil, dostala se kvůli tomu dokonce na dva měsíce do nemocnice. Ztratila práci, navíc se o případ začal zajímat sociální odbor, který hrozil, že jí odeberou děti. Pavlína požádala o rozvod, zároveň však na tom byla opravdu velmi špatně psychicky, a aby na vše alespoň trochu zapoměla, začala pít. V tomto stavu se naskytla možnost práce v místě bydliště Pavlíniny babičky. Pavlína se tam tedy i s dětmi stěhuje, začíná opět chodit do práce, děti hlídá babička. Práce však nebyla finančně dobře ohodnocená, alimenty muž neplatil a babička také neměla příliš peněz, takže se celá situace nedala ekonomicky zvládnout. V té době Pavlína údajně začíná pít ještě více. Musí se odstěhovat zpátky k rodičům. Doma je to neúnosné a Pavlínin otec je silně agresivní i na její děti. Celá situace se vyhrotila natolik, že Pavlíně byly nakonec děti skutečně odebrány. Podle jejích slov to pro ni byla obrovská rána. Zároveň ji již nic nedrží doma a tak z domu utíká, navíc jí v tom nikdo nebrání. Pavlína údajně už nemá proč žít ani proč se o něco snažit a závislost na alkoholu se rozvíjí stále víc, stejně jako se rozvíjí psychické problémy a různé deprese. V této době ji vyhledá opět babička a zařídí hospitalizaci v Kroměříži. Pavlína tam chvíli vydrží, ale její stav se nelepší. Po čase v léčebně potkává jednu svou kamarádku, se kterou z Kroměříže utečou a Pavlína se vrací zpět k babičce. Nějakou dobu u babičky žije, deprese však stále trvají. Vystřídala několik zaměstnání, ale periodicky se objevovaly časté útoky. Poté, co si Pavlína našla nového přítele, odchází i od babičky. Tento nový přítel měl však za sebou kriminální minulost a i v době jejich vztahu mu hrozilo vězení. Jednoho dne se při rychlé jízdě autem nabourali, přítel skutečně musel nastoupit do výkonu trestu a Pavlína se ocitla po těžkém zranění na měsíc v komatu. Po uzdravení a propuštění z nemocnice již zůstává žít na ulici s různými přáteli. Často také střídá místa svého pobytu, až se na jednom festivalu seznámí se svým nynějším přítelem Zdeňkem, se kterým je nyní téměř již dva roky. Ten ji odvezl na Vsetín, kde teď Pavlína spolu s ním a dalšími lidmi žije v malé polorozpadlé dřevěné chatce bez elektřiny a bez vody. Hledá si práci a podle svých slov by chtěla začít žít normálně a mít šťastnou rodinu. Velmi se však bojí, že to nezvládne, protože opětovné neúspěchy jí berou poslední zbytky motivace. Sama se také přiznala, že někdy, když už nevidí žádné východisko, úmyslně pije tolik, aby se již neprobudila.

Marek (25 let)

Marek první roky svého života prožil v Ostravě, kde se také narodil jako jediné dítě svých rodičů. Dalo by se říci, že jeho rodina byla poměrně bohatá, protože otec byl podnikatel, který obchodoval s různým zbožím. Když měl Marek nastoupit do druhé třídy základní školy, rodina se kvůli otcovu podnikání stěhuje na Vsetín. Zde žijí nejdříve v hotelu, poté na chalupě, poté v pronajatém bytě a pak na dalších místech. Marek se se svými rodiči musel celkem sedmkrát stěhovat, což nevnímal příliš pozitivně, nicméně to pro něj nebyl největší problém. Daleko hůře snášel to, že na něj doma neměl nikdo čas. Otec nakonec začal pracovat jako pojišťovací agent a dle Markových slov byl neustále v práci, a to i o víkendech. Matka byla také pracovně vytížená a sourozence Marek neměl, takže pokud byl doma, byl tam sám. Vlivem těchto okolností a neustálého stěhování si navíc k domovu nevytvořil ten správný vztah. Marek se svěřil, že doma skutečně prakticky nikdo nikdy nebyl, což mu dělalo zle, protože se cítil značně sám. Proto začal vyhledávat společnost kamarádů, kteří mu nahrazovali nepřítomnost rodičů a zároveň mu také dávali pocit sounáležitosti, který si tolik přál. Marek se totiž přiznal, že hmotné věci pro něj absolutně nic neznamenají, ale že jsou pro něj podstatné jen skutečné hodnoty, které jsou dle jeho slov „pouze v srdci každého člověka“. Pro život jsou podle něj důležité také především skutečně pevné a dobré mezilidské vztahy, věrnost, ochota pomoci druhému v nouzi a právě ona sounáležitost. Tuto sounáležitost tedy údajně našel v partě přátel, s kterými se začal stýkat. Tato společnost však má na něj silně negativní vliv, neboť se jedná o lidi, kteří hojně popíjí alkohol, nepohrdnou ani drogami a svůj volný čas celkově tráví špatným způsobem. Dalším problémem bylo, že jeho rodiče byli zaměřeni naopak spíše materiálně, což nesl poněkud těžce. Toto materiální zaměření jeho rodičů ho z domu odcizovalo ještě více a zároveň připoutávalo k partě kamarádů. Poté, co se vyučil kuchařem, nemohl dlouho sehnat práci, neboť údajně všude chtěli kuchaře s několikaletou praxí, kterou on hned po vyučení samozřejmě neměl. Zanedlouho však získal místo pekaře v místní pekárně. Život ho však stále nebavil, a to už ani mezi přáteli, protože začal poznávat, že nejsou vždy takoví, jak si dříve myslel. V té době ho různými způsoby zklamalo několik nejlepších přátel, což ho s jeho citlivou povahou velmi zasáhlo. Především ale začal ztrácet iluze o životě a postupně se mu vlivem reality začalo rozpadat vše, čemu tehdy věřil. Přímou podle jeho slov totiž pro něj „život bez upřímnosti, přátelství a dobrých lidí neměl příliš smysl“. Poté, co ještě přišel o práci, začínal zde svou roli hrát i alkohol, který Marek sice s kamarády popíjel již dříve, nyní se však jeho užívání silně zvýšilo. Našel si ale přítelkyni, což ho trochu povzbudilo. Nyní bylo problémem, že opět nemohl najít zaměstnání. Silnou ránou pro něj potom bylo,

když zjistil, že ho jeho přítelkyně podvádí s jedním z jeho nejlepších kamarádů. Tato zrada ho opět silně zklamala. Začíná experimentovat s drogami a dostává se k toluenu, který následně pravidelně čichá rok a půl. V této době se již často zdržuje mimo domov, kde ho nic nedrží. Venku také nenachází žádný smysl a tak se podle vlastních slov snaží na vše zapomenout právě alkoholem a toluenem. Mezitím však Markův otec přichází s nápadem, aby sním šel pracovat jako pojišťovací agent. Marek nabídku přijímá a nastupuje tedy do zaměstnání. Přestává s toluenem. Má však obavy, jak bude probíhat jeho společná práce s otcem, neboť o něm ví, že má ve zvyku všechno rázně kritizovat. Jeho obavy se potvrzují a Marek zažívá období, které bylo pro něho velkou psychickou zátěží. Puntičkářský a pedantický otec vytváří na Marka silný nátlak, neustále mu nadává a ponižuje ho. Navíc pro Marka nemají peníze žádnou hodnotu, a tak se pro něj i tento život, zaměřený pouze na zisk, stává naprosto nesmyslným. Ve spojení s psychickou zátěží se rozhodne z práce odejít. Tím však rozzlobil otce. V této době je navíc Marek nucen řešit spoustu svých dalších životních problémů, se kterými si vůbec neví rady. Volí proto odchod či útěk na ulici, do života, kde nemusí již žádné z těchto problémů řešit a kde doufá nalézt uklidnění psychiky a větší klid. Odchází tedy definitivně z domu. Zanedlouho začne nitrozilně užívat pervitin, na kterém je následně silně závislý dva roky. Marka stále nic nebaví a tak chce odjet pracovat do Francie. Tam se však nedostal a mezitím si našel novou přítelkyni, bohužel alkoholickou a narkomanku. Poté se shodou okolností dostává do Pardubic, kde žije spolu se svými přáteli a přítelkyní téměř dva roky. Zde již nemá žádnou možnost v případě potřeby odejít domů, a tak si čím dál víc zvyká na bezdomovecký způsob života. Poznává, že takto přežívat lze, neboť podle jeho výpovědi ho doma nic lepšího nečeká. Alkohol a drogy stále slouží jako podpůrný prostředek k přežití života na ulici. Po čase se s partou svých přátel vrací zpět na Vsetín, kde již zůstává žít jako bezdomovec. Čím dál víc si však uvědomuje bezvýchodnost tohoto života, má přání s tím něco udělat a přestává užívat pervitin. Brzy však zjišťuje, že jej podvádí přítelkyně, což byla další velká rána, kterých již zažil několik. Po tolika zklamáních již přestává věřit, že jej může potkat něco dobrého, co by ho nezklamalo a co by vydrželo. Přestává věřit, že by v životě mohl být ještě někdy šťastný, neboť ho, podle jeho slov, „všechno v životě zklamalo a nic nemá smysl“. Uvádí, že mu nezáleží už na ničem, ani na životě. Nastává postoj rezignace, radikálně se zvyšuje konzumace alkoholu. Marek je ze svého života tak zoufalý, že se třikrát pokusí o sebevraždu. Naštěstí ho kamarádi zachrání a ani jeden pokus se nezdaří. Momentálně žije se svými přáteli v malé polorozpadlé dřevěné chatce bez elektřiny a bez vody. Přál by si vrátit se zpátky domů, dal

si však předsevzetí a úkol, že nejdříve musí něco dokázat a ukázat rodičům, že, dle jeho slov, „není pouze nějaký lajdák“. Nechce se domů vrátit jako troska, a tak bojuje se svým alkoholismem a hledá si práci. Doufá, že se jeho situace zlepší. Má však strach, že to opět, jako už tolikrát, dopadne špatně. Je podle něj totiž velmi těžké prolomit onu bariéru rezignace a začít věřit v něco lepšího.

Robert (20 let)

Robert pochází z malé vesničky poblíž Vsetína, kde se narodil do zadlužené domácnosti, která se potýkala s velkými ekonomickými problémy. Robert vyrůstal mezi spoustou bratranců a sestřenic, ale bez pevnějšího rodinného zázemí. Stříдалo se u nich množství návštěv, rodiče byli poměrně mladí, a tak často doma pořádali různé párty a jejich dluhy narůstaly. Otec navíc začal hodně pít a s matkou se rozvedl. Protože však neměl, kde bydlet, zůstali všichni žít v jedné domácnosti. Tehdy byl Robert ještě na základní škole a tyto rodinné rozepře těžce nesl. Dle Robertových slov „se to doma naprosto zvrhlo“. Matka si po rozvodu začala domů vodit cizí muže a otec začal pít ještě daleko víc. Robert brzy střídavě utíká za svými kamarády na Vsetín. Problémem bylo, že jeho kamarádi byli převážně děti návštěv, které se u Robertových rodičů často střídaly. Jednalo se tedy o mládež z podobného sociálního prostředí, Tyto kamarády tedy Robert znal již od útlého věku a ti ho „zaučovali“ do života, ve kterém se snažili sami přežít. Problémy se doma vyhrocovaly a otec chtěl mít klid a snažil se zbavit všech starých závazků, včetně Roberta. Proto využívá skutečnosti Robertových příležitostných útěků a už ho nechce pouštět domů. Toto Robert nese těžce, je totiž známý tím, že by si přál žít v normální fungující rodině Mezi svými přáteli je také typický tím, že stále mluví o domově, o rodině a o tom, jak ho mrzí, že se jejich rodina rozpadla. Tím tyto skutečnosti připomíná i všem ostatním, kteří jej proto přestávají mít v oblibě. Dostává se tak do situace, kdy ho nechtějí ani doma, ani mezi přáteli. Snaží se proto dostat se domů. Opilý otec ho však většinou vyžene, a to údajně neodůvodněně. Matka má svých starostí dost, takže celou situaci příliš neřeší. Navíc je jejich dům odpojen od vody a elektřiny. Robert se tedy znovu snaží „uplatnit“ mezi svými přáteli na ulici, ale moc mu to nejde. Jediné, čeho většinou docílí, je to, že se s nimi často opije. Život ho nebaví, a to už ve velmi mladém věku. Potlouká se od jedné party kamarádů ke druhé, skutečně nemá, kde bydlet a v takovém stavu nemůže ani sehnat zaměstnání. Nemá peníze, a tak si vydělává krádežemi, díky čemuž se dostává do střetu se zákonem a dostává za své chování

podmínečný trest. Přes svůj bouřlivý život na ulici se stále netají tím, že chce žít životem normální rodiny. Tím, že toto dává veřejně najevo, se stává určitou vyjímkou. Velmi rád tedy přijímá nabídku jednoho známého žijícího na blízkém statku. Nabídka spočívá v tom, že za práci na statku bude dostávat jídlo a příležitostně také nocleh. Robert tedy této možnosti hned využívá a připadá mu tak, že má alespoň nějaké zázemí. Přiznává však, že se cítí zoufale sám, chtěl by nějaký vztah. Ale vztah pevný, věrný a plný důvěry. Takový, jaký ve svém životě ještě nepoznal.

Petr (22 let)

Petr se narodil jako prvorozený syn, následován o několik let mladší sestrou. Vyrůstal v sociálně slabé rodině, kde matka na výchovu příliš nedbala. Měla pronajatou hospodu a převážnou část dne trávila právě ve své hospodě. Mimoto se také ráda napila a drogy jí rovněž nebyly cizí. Většina jejích výdělků proto na rodinu rozhodně nešla. Příjmení, které Petr dostal, bylo po nevlastním otci, který s nimi bydlel. Vlastního otce, který je nyní již mrtvý, poznal až později. Velmi špatně na Petra působilo to, že vlastní otec ho prakticky nechtěl, nevlastní otec ho rád neměl a téměř šikanoval a matka o něj zvláštní zájem nejevila. Doma se Petr necítil dobře, matka chodila domů často opilá a s nevlastním otcem se, dle Petra, skutečně nemohli snést. Otec ho bil za každou maličkost a hádky byly na denním pořádku, což Petra odrazovalo od života doma. Nechtěl se spokojit s životem v nefungující domácnosti, ale nevěděl jak to řešit a co vlastně dělat. Po vzoru své matky tedy začíná pít a užívat drogy. Doma to nikoho neznepokojilo a tento nezájem na jedné straně, a přísné tresty za maličkosti na straně druhé, ještě vyhrocují jeho spory s nevlastním otcem, které byly prý neúnosné. Raději než aby byl doma, utíká často za svými přáteli nebo jednoduše prostě ven, kde chce nalézt trochu klidu a pohody. Dle jeho slov jsou pro něj doma největším problémem právě neopodstatněné rozpory a hádky s nevlastním otcem, který je údajně vyvolával s úmyslem se Petra zbavit. Brzy se Petr také dostal mezi mládež žijící podobným způsobem života. Částečně z protestu a částečně vlivem života, jaký žije, začíná dělat už ve velmi mladém věku různé více či méně vážné problémy. Ještě na základní škole vykradl matce se svými kamarády hospodu. Když na to nyní vzpomíná, sám přiznává, že to bylo především proto, aby matku na sebe upozornil. To se však příliš nepodařilo a ve spojení s mnoha dalšími problémy a častými útekami z domu, je Petr nucen nastoupit do diagnostického ústavu. Tam se mu samozřejmě nelíbilo a svůj pobyt v ústavu chápal jako určitou zradu

od všech. Tehdy se v něm něco zlomilo a on si řekl, že již nebude nikdy na nikom závislý a postará se o sebe jednoduše sám. Nechtěl se proto podřídít ani životu v ústavu, a tak z něj opakovaně utíká. Čím dál víc si tak zvyká na patologický způsob života a jiný způsob života v podstatě ani nezná. V patnácti letech vychází z ústavu a vrací se domů, kde se prakticky nic nezlepšilo. Doma tedy vydrží měsíc a poté z domu definitivně odchází protloukat se životem sám. V té době má již velké problémy s alkoholem a již v jeho šestnácti letech má soudně nařízenou léčbu Antabusem. Petr se svěřil, že nevěděl, co s životem. A tak i nadále chtěl vše „přebít“ pitím alkoholu, drogami a divokým způsobem života. Myslel si, že tak na bezvýchodnost svého života zapomene. To se však nestalo, stalo se naopak, že se díky svým problémům se zákonem, a především s pervitinem, dostal až do vězení a musel nastoupit do výkonu trestu. To se opakovalo celkem třikrát. Mezitím začal experimentovat také s toluenem, mimo jiné i z finančních důvodů. Pervitin nepřestává úplně užívat, nicméně se stává více závislým na toluenu. V té době pobývá už delší dobu na ulici s partou přátel, kteří žijí podobným způsobem života. Nějakou dobu přebývá i sám v garáži za městem. Po čase si nachází o několik let straší přítelkyni, také alkoholičku a narkomanku. Jezdí tedy spolu různě po republice a po festivalech. Petr však uvádí, že přestože ho na jednu stranu tento život bavil, nikdy nebyl spokojený a nikdy si nepřál žít takto navždy. Nevěděl však, jak to změnit. Uvedl, že prakticky nikdy nežil jinak a v podstatě ani doma nikdy nikdo nežil smysluplným životem a tak vlastně nevěděl, jak by tento jiný život měl vypadat. V době, kdy se však o změnu skutečně snažil, byla jeho přítelkyně odsouzena za krádeže na více než rok k trestu odnětí svobody. Petr začíná čichat toluen v ještě větší míře, ale vidí, že toto skutečně nikam nevede. Proto s velkým úsilím s touto závislostí po nějakém čase končí. V této době však také zjišťuje, že je nakažen žloutenkou typu C. Uvědomuje si, jak může jeho život skončit. Mezitím se vrací z vězení jeho přítelkyně, která už nechce mít s alkoholem a drogami nic společného. Petr se vlivem všech těchto okolností rozhoduje, že začne nový život, nastupuje jako zaměstnanec k technickým službám a omezuje konzumaci alkoholu. V současnosti se snaží vydržet na správné cestě. Řekl však, že neví, čím to je, ale stejně jako po celý jeho život, tak i nyní není spokojený a něco mu stále vadí či chybí, přestože neví, co to je. Tento pocit ho velmi zneklidňuje a dle Petrových slov se sám obává, že kvůli tomu nepostoupí v životě dál tím správným směrem.

6.2 Hlavní příčiny

Nyní se chci zaměřit na jevy, které vyplynuly z celého výzkumu nejjednoznačněji, a které jsou společné všem mým respondentům. Odhalení a popis těchto jevů se zároveň stává odpovědí na mé výzkumné otázky, neboť v sobě prakticky zahrnuje vše, co jsem chtěla zjistit a také to, co jsem si stanovila jako svůj výzkumný cíl.

6.2.1 Neshody v rodině (dysfunkční rodina)

Prvkem, který se objevoval bez výjimky u všech respondentů byly neshody v rodině. Zde se jasně ukazuje, jak velkým determinantem je právě rodina. Dalo by se říci, že čtyři z mých respondentů vyrůstali v typicky dysfunkčních rodinách, kdy jejich rodiče žili podobným životem, jakým nyní žijí moji respondenti a jednalo se o sociálně slabé rodiny, často žijící v nevyhovujících podmínkách. Navíc se v těchto rodinách objevovaly například alkoholové či drogové závislosti, rozvody či střídání partnerů, zadluženost, špatné hospodaření, hádky, nekvalitní výchova atd. To vše moji respondenti vnímali velmi negativně a zároveň je to také odcizovalo od jejich rodičů, kteří pro ně postupem času přestávali být autoritou. Nepohody v rodině a špatné vztahy s rodiči s sebou samozřejmě přinášely to, že dotyčným se doma nelíbilo a neměli zájem tam žít. Proto také často z domu na kratší či delší dobu utíkali a navíc své problémy, které si se sebou nesli, řešili právě podobným způsobem, jakému byli naučeni z domu od svých rodičů. Tím se celá jejich situace ještě zhoršovala a zároveň se vyhrocovaly špatné vztahy s rodiči. To ve dvou případech dospělo až k tomu, že moji respondenti byli vyhozeni z domu přímo svými rodiči. Dle jejich výpovědí to bylo nevyhnutelné a oni sami to v danou chvíli viděli jako nejschůdnější řešení. V dalších dvou případech respondenti odešli sami ze svého rozhodnutí. O dalších dvou respondentech se nedá říci, že by žili v doslova dysfunkčních rodinách. Navíc se jednalo o rodiny poměrně bohaté, kdy si respondenti po materiální stránce nemohli na nic stěžovat, naopak měli všeho dostatek. Problém byl však právě ve vztazích, kdy respondenti strádali po stránce duševní či citové. Projevoval se tu vážný nedostatek zájmu ze strany rodičů, což respondenti podle svých slov silně vnímali. Tento nedostatek zájmu byl nahrazován materiálními věcmi, což mým respondentům nestačilo, a tak hledali pocit sounáležitosti mimo domov. Citové strádání navíc na jejich psychice zanechalo silné negativní následky. V jednom případě byly na mého respondenta také kladeny přehnané požadavky, přičemž byl navíc poni-

žován. Proto zvolil raději život mimo domov. Celkově lze říci, že je nutné se zaměřit na rozvoj zdravých rodin, neboť sami respondenti svou rodinu vidí jako jednu z příčin svého nynějšího způsobu života.

6.2.2 Špatná parta přátel (kamarádi nahrazují rodinu)

Pokud zde hovořím o špatné partě přátel či kamarádů, mám na mysli především nevhodné způsoby chování a života, jaké se jedinec vlivem takové společnosti učí. Všichni moji respondenti totiž uvedli, že poté, co opustili domov, nebo již dříve, stýkali se s lidmi, kteří jejich budoucí život velmi ovlivnili. A to tím způsobem, že je do života mimo domov tzv. „zaučili“. Ukázali jim, že takto žít lze a že takto žije spousta lidí s podobným osudem. Toto částečně souvisí právě s předchozím problémem dysfunkčních rodin. Respondenti totiž v takovéto partě přátel našli něco, co doma nezažili, a to pocit sounáležitosti a přátelství. Tento pocit, který tak dlouho hledali, jim pozitivně zkreslil vnímání této jejich party a celkově také pohled na tento způsob života. To vedlo k tomu, že se ke svým přátelům sdílejícím podobný způsob života citově přimkli, což ještě více ovlivnilo jejich vnímání této skupiny, kterou začali vnímat až příliš nekriticky, což ve své podstatě vedlo k tomu, že začali nekriticky přebírat také chování a jednání v takové společnosti běžné, a to se všemi negativními důsledky. Po čase se vytvoří na tuto partu v jedinci taková vazba, že je skutečně těžké se skupinou například přerušit kontakt, což by ostatní mohli vnímat jako určitou zradu. Jedinec se tak ocitá v pasti, navíc vlivem takového způsobu života přestává umět žít v normální společnosti, což ho zpětně vlastně k jeho partě připoutává ještě víc a zároveň v něm prohlubuje dojem, že je skutečně odkázán na život, jakým žije. Protože ostatní společnost se začíná chovat nepřátelsky a jedinec opět hledá porozumění mezi svými přáteli. Čtyři z mých respondentů uvedli, že skupinu, ve které momentálně žijí, znalo již předtím než se dostali na ulici. Uvedli, že se v této skupině lidí skutečně cítili daleko lépe než doma, a to z již výše zmíněných důvodů, například pocitu přátelství a sounáležitosti. Další dva z mých respondentů tuto partu poznali až poté, co se dostali na ulici. Tito zase uvedli, že parta se jim v kruté realitě života na ulici stala velkou oporou, a to právě ve chvíli, kdy neměli na koho se obrátit, dokonce právě ani na svoji rodinu. Zde je nutný apel na všechny, kdo pracují s mládeží, aby se snažili předcházet vzniku těchto rizikových seskupení mladých lidí, které potom mohou negativně ovlivňovat i další.

6.2.3 Touha po svobodě (nonkonformní způsob života)

Skutečnost, která se také objevovala u všech respondentů, byla touha po svobodě. Všech mých šest respondentů uvedlo, že si přejí svobodný život. Otázkou však zůstává, co si pod pojmem svobodný život představují. Zde často uváděli, že si jednoduše chtějí dělat, co oni sami uznají za vhodné a ne to, co jim někdo nakáže. Tento postoj částečně vzniká také proto, což z úst mých respondentů několikrát zaznělo, že lidé, kteří údajně žijí ještě horším způsobem života, nemají právo jim něco přikazovat. V takovém případě se potom vytváří odpor k příkazům a obecně k autoritě, jako k něčemu pokřivenému, což má negativní následky pro celé další soužití těchto lidí s většinovou společností. Pravdou zůstává, že pravidla a řád tito lidé v oblibě příliš nemají. Opět se můžeme ptát proč tomu tak je. Alespoň dle slov mých respondentů to vzniká z odsuzujícího a nechápajícího názoru těch, kdo jim něco přikazují. Dalo by se říci, že toto potvrzuje jejich ochota poslechnout, jakmile je s nimi zacházeno slušně. Nicméně jistý sklon k nonkonformnímu způsobu života lze pozorovat u všech. Což by nebylo nic špatného, tento sklon však využívají nevhodně, a to ke škodě své i celé společnosti.

6.2.4 Hrdost (nebýt nikomu na obtíž)

Jevem, který by v souvislosti s lidmi bez domova mohl spoustu lidí zaskočit či překvapit, je jistá hrdost těchto lidí, a to někdy značná. Myslím tím, jak ve vztahu k rodičům, tak i k ostatním lidem. Určitou hrdost či přání nebýt nikomu na obtíž jako jednu z příčin odchodu z domova zmínili přímo či nepřímo opět všichni respondenti. Dva respondenti uvedli přímo, že v době, kdy neměli dobré zaměstnání, nebo dokonce žádné zaměstnání, a zároveň jim ze strany rodičů bylo dáváno najevo, že jsou jimi živeni, rozhodli se, že jako příživníci žít nebudou a raději z domu odejdou a budou se životem protloukat sami. Přičemž nebudou nikomu na obtíž, což byla úleva jednak pro ně a podle jejich slov také pro jejich rodiče, které nechtěli zatěžovat. Ostatní čtyři respondenti uvedli, že si doma připadali na obtíž a nechtění. Navíc také příliš neměli finanční prostředky, kterými by mohli podporovat rodinný rozpočet. Ze strany rodičů také cítili nevyslovené či vyslovené přání k jejich odchodu a tak se jejich život na ulici pomalu přibližoval.

6.2.5 Bezdomovectví jako únik (reakce na problémy)

Jednoznačně se u všech respondentů ukázaly také obranné mechanismy související s řešením jejich problémů. Jedná se o to, že všichni moji respondenti uvedli, a také na nich bylo zřetelně vidět, že mají či prožívají problémy, se kterými si však nevědí rady a které neumí řešit. Řešení, které potom volí, je dozajista chybné. Jedná se totiž o jakýsi útěk či únik od těchto problémů a také od kruté reality. Únik před problémy je jedním z běžných obranných mechanismů vůči zvládnání frustrace. Ve spojitosti s bezdomovectvím se však vyskytuje velice často a má svůj specifický charakter. Všichni respondenti přiznali, že problémy, které se v jejich životě vyskytovaly byly nad jejich síly. Toto je možná viděno subjektivně, nicméně musíme brát v úvahu individualitu každého člověka a jeho schopnost odolávat zátěži. Ze zdání nemožnosti řešení svých problémů potom vychází útěk do světa, ve kterém jedinec tyto problémy řešit nemusí, ale spolu s ostatními se na ně snaží zapomenout, což je nepochybně špatný postup. Na ulici ovšem přicházejí další problémy, kterým musí dotyčný jedinec odolávat, aby na ulici přežil. A řešení těchto sekundárních problémů mu zabírá spoustu času, což vnímá jako určitou obranu před problémy skutečnými, protože tak nemá tolik času a sil na ně myslet. To ho ale zpětně k dané bezdomovecké subkultuře opět více připoutává. V souvislosti s bezdomovectvím jako formou úniku musím ještě jednou podotknout, že podle mých respondentů se skutečně jednalo o silnou příčinu vzniku jejich způsobu života, neboť odchod z domu jim skutečně připadal jako určité vyřešení jejich problémů. Například přestaly neshody s rodiči, denní hádky, psychická zátěž či spousta jiných negativních věcí. Řešení nepochybně špatné a v podstatě naprosto neúčinné, spíše naopak. Proto bysme se měli snažit pro každého člověka vytvářet podmínky, kde bude moci své záležitosti řešit, aby nevznikalo ještě více poničených životů.

6.2.6 Hledání smyslu života (hledání životního naplnění)

Z mého pohledu je u mých respondentů, ale i u ostatních, nepochybně nejsilnější příčina vzniku bezdomoveckého způsobu života právě hledání smyslu života. Tato příčina se může zdát být příliš abstraktní, ale z celého výzkumu, ze všech rozhovorů, terénního výzkumu i celkového chování mých respondentů, vystupuje zcela zřetelně nejvýrazněji. Vyplynula zajímavá skutečnost, a to, že všichni respondenti si kladou existenciální otázky, kdy se skutečně po smyslu života ptají, ale zatím nenalezli žádnou odpověď. Tuto skutečnost si v

souvislosti s lidmi bez domova možná naše společnost neuvědomuje a vidí v těchto lidech pouze snad nějaké přízemní jedince. Ale podle mého výzkumu tomu tak není. Právě naopak, tito lidé nemohou unést zdání nesmyslnosti jejich života, což s sebou přináší výrazný pokles motivace a vůle. To může vést až celkové rezignaci, což je nepochybně to nejhorší.

Tímto jsem se vlastně dostala až k samotné podstatě věci. Z celého výzkumu zcela jasně vyplynulo, že nikdo z mých respondentů není se svým životem spokojen a neví, co vlastně v životě chce a jaký je vlastně smysl jeho života. Tím nemyslím přímo bezdomovecký život, ale celkově život jako takový. Jasně také vyplynulo, že takové rozčarování prožívali respondenti již předtím, než se dostali na ulici a tento jejich stav stále trvá, ačkoli se ho snaží všemožně řešit či právě neřešit. Z domněnky nemožnosti tuto situaci vyřešit se potom tedy rodí ona ztráta motivace a rezignace ke všemu. Je naprosto odstrašující a doslova hrůzné, když toto prožívají již velmi mladí lidé, kteří by naopak měli být plní naděje a ideálů. Člověk se potom může ptát, kde se stala chyba? Kde se stal zlom, že tito lidé vám se slzami v očích vyprávějí, že skutečně nechtějí žít, že je život nebaví a kdyby si mohli vybrat, tak si vyberou smrt? Co se v jejich nitru musí odehrávat, když toto dokáží vyslovit? A jak je možné, že takto smýšlí opravdu většina z nich? Důkazem toho, že tyto své výpovědi myslí vážně, je další hrůzný fakt, a to ten, že několikrát v rozhovorech také zaznělo, že se někteří respondenti již pokusili o sebevraždu. Zde bych k tomu ještě podotkla, že v rozhovorech také zmínili, že mnoho jejich kamarádů již tento čin udělalo. Z výše zmíněných informací je jasně patrné, že příčiny tohoto fenoménu jsou skutečně mnohem složitější a podle mého názoru ještě ne zcela objasněné či správně prezentované.

Mojí původní hypotézou bylo, že hlavní příčinou fenoménu bezdomovectví je určitý zlom či rána v životě každého bezdomovce, která potom, nezahojená, negativně determinuje jeho následující způsob života, a kterou si nosí celým svým dalším životem a neumí se s ní vyrovnat. Po důkladném výzkumu celé problematiky jsem však došla k závěru, že takovéto rány se sice v životě prakticky každého bezdomovce vyskytují a skutečně ho negativně determinují, nicméně chtěla bych ukázat, že s tímto souvisí ještě jedna hlubší příčina. Podle mého názoru se jedná o dlouhodobou deprivaci duchovní stránky člověka spojenou se ztrátou smyslu života.

V této souvislosti bych ráda zmínila teorii kvality života od českého psychologa Karla Balcara, který vychází z Franklovy existenciální analýzy. Tato Balcarova teorie byl popsána v knize Heleny Kubátové (2001) Sociologie životního způsobu.

Podle Balcara (in Kubátová, 2001, s.253-254) spočívá praktické vyvozování životního smyslu ve dvou krocích. „*Prvním krokem je rozpoznání hodnoty, kterou člověk může uskutečnit za právě daných okolností. Druhým krokem je vykonání této rozpoznané hodnoty. Výkon změní příležitost ve skutečnost.*“ Frankl i Balcar se shodují v tom, že oba tyto kroky jsou přísně individuální. Kubátová (2001, s.126) dále upozorňuje na důležitou věc, a to, že „*podle Balcara klinická praxe ukazuje, že praktické naplňování smyslu života zpravidla výrazně přispívá k duševnímu i tělesnému zdraví, a tudíž ke kvalitě života člověka.*“ Toto potvrzuje výsledky mého výzkumu, kdy se domnívám, že nízká kvalita života lidí bez domova souvisí s nenalezením smyslu jejich života. Což jim zpětně také zase brání kvalitu jejich života zlepšit. Absence smyslu života u bezdomovců je totiž zřejmá. A to také konkrétně u mladé bezdomovecké populace, která byla předmětem mého výzkumu. Jasně to vyplývá ze všech rozhovorů i výsledků terénního výzkumu.

Kubátová (2001) ve své knize také uvádí, že Balcar popisuje kvalitu života ve třech dimenzích. Za první dimenzi tělesnou, za druhou duševní a za třetí duchovní neboli existenciální. Právě u této třetí dimenze bych se chtěla na chvíli zastavit.

Duchovní neboli existenciální dimenzi chápe Balcar (in Kubátová, 2005) jako prožitek smysluplnosti vlastního života, přičemž prožitek smysluplnosti je definován zacíleností (ta je dána hodnotovými výzvami situace), motivovaností (ta je dána odezvou svědomí na hodnotové výzvy) a činností (kterou člověk činí ze své vůle, aby uskutečnil hodnotový potenciál obsažený v přítomné situaci). Z mého výzkumu vyplynulo, že právě u mladých bezdomovců jsou všechny tyto složky potlačeny či potlačovány, což jasně poukazuje právě na již zmíněnou absenci prožitku smysluplnosti vlastního života. Nyní se chci ještě v souvislosti s mladými bezdomovci zaměřit v krátkosti na každou výše zmíněnou složku zvlášť.

Pokud se podíváme na zacílenost, která souvisí právě s hodnotami, můžeme pozorovat, že mladí bezdomovci mají ve svém životě skutečně poněkud jiný žebříček hodnot, dalo by se říci, že často nevhodně poskládaný, což potom souvisí právě s další složkou, kterou je motivovanost. Při absenci skutečných hodnot totiž chybí ona motivovanost k jejich dosažení, což zase souvisí s třetí složkou, kterou je činnost. Neboť bez motivace nemá člověk právě onu vůli, která je nutná k činnosti a uskutečnění konkrétních činů. Tímto se vlastně potvrdila Balcarova definice i ve vztahu k bezdomovcům a zároveň se tím potvrdila i moje teorie o absenci smyslu života jako hlavní příčině bezdomoveckého způsobu života. Neboť jsem vlastně zjistila, proč někteří mladí lidé nemohou uskutečnit ve svém životě to, co by je vedlo k normálnímu šťastnému životu, ale proč naopak v některých případech upadají do bludného kruhu bezdomoveckého způsobu života.

Kubátová ve své knize také uvádí, že člověk svůj život přirozeně řídí svědomím a vůlí, které jsou součástí duchovní dimenze kvality života. Pokud je však vliv svědomí a vůle oslaben, dochází k situaci, kdy není naplňována duchovní kvalita života a zůstávají pouze dimenze duševní a tělesná. *„To vede k tomu, že člověk své jednání reguluje pouze pocity štěstí nebo touhou po moci, případně uspokojením těla, ať už se to týká emocí nebo tělesných pudů, což může ústít do různých forem závislosti.“* (Kubátová, 2005, s.127) Toto tvrzení lze opět aplikovat i na respondenty mého výzkumu, neboť jsem na nich tyto jevy pozorovala například v souvislosti s jejich častou závislostí na alkoholu či jiných návykových látkách. *„Stejně tak může člověk propadat mínění sociálního okolí a jednat pouze na základě svých sociálních vazeb.“* (Kubátová, 2005, s.127) Toto tvrzení také jednoznačně potvrzuje můj výzkum, protože právě mladý člověk bez smyslu života, který se navíc dostal do nevhodného sociálního prostředí, začíná jednat stejně tak, jako jednájí ostatní jedinci v dané subkultuře, což konkrétně v souvislosti s bezdomovectvím znamená, že i mladí lidé se brzy začnou včleňovat do tohoto života a také se rychle učí a přejímají chování a jednání běžné v dané subkultuře, což je zpětně k dané subkultuře více poutá.

„Duchovní hodnoty jsou sebezpřesahné, směřují člověka k přesazení jeho individuality. Nezbytnou podmínkou pro to, aby člověk žil, prožíval a jednal s pocitem smysluplnosti, je mít něco, pro co stojí za to žít. Toto něco nebo někdo musí člověka přesahovat – nemůže to

spočívat jenom v něm samém, nýbrž zároveň i ve světě, v němž žije.“ (Balcar in Kubátová, 2005, s.127) S politováním je nutné konstatovat, že dle mého výzkumu právě mladí bezdomovci tyto hodnoty a smysl života nemají, což u nich spolu s jejich povahou, okolnostmi a sociálním prostředím zapříčinilo vznik bezdomoveckého způsobu života. Pravdou však zůstává, že různí lidé reagují odlišnými způsoby, a tak únik do tohoto způsobu života je jen jednou formou obrany a reakce na problémy, kterou využívají jen někteří jedinci. Přesto jich, a zvláště v poslední době, není málo. Jejich počet naopak narůstá. Proto si zajisté tato problematika zaslouží svou pozornost.

ZÁVĚR A APLIKACE DO PRAXE

Na závěr tohoto mého výzkumu i celé mé bakalářské práce chci shrnout, že jsem velmi ráda, že jsem se zabývala právě fenoménem bezdomovectví. Podle mého názoru se totiž jedná o fenomén velmi vážný, zároveň však často přehlížený. Toto, někdy záměrné, přehlížení problematiky lidí bez domova je zapříčiněno nedostatečnou znalostí tohoto jevu či jeho špatným chápáním. Chápání problematiky bezdomovectví je mnohdy spojeno se spoustou předsudků, které potom negativním směrem formují pohled celé veřejnosti. Tyto předsudky mají často souvislost s názorem, že bezdomovci si za vše můžou sami, a proto není třeba jim pomáhat. Dalším rozšířeným názorem je také to, že si lidé často myslí, že bezdomovci žijí tímto způsobem života dobrovolně a sami s tím nechtějí nic dělat. Protože však s bezdomovci pracuji v denním centru a terénním programu pro osoby bez přístřeší, měla jsem možnost si všimnout, že je tomu skutečně jinak a že celá problematika není tak černobílá, jak ji vidí velká část naší společnosti. Při každodenní intenzivní práci s těmito lidmi jsem viděla, že jejich hlavní problémy často zdaleka nespočívají v jevech, které se veřejně prezentují jako příčiny bezdomovectví.

Chtěla jsem proto provést výzkum, který by pomohl odhalit hlubší příčiny tohoto jevu, což by následně mohlo posloužit právě k efektivnímu řešení této problematiky. Zvolila jsem tedy kvalitativní výzkumný přístup, neboť jsem chtěla popsat nekvalifikovatelné jevy, jakými příčiny bezdomovectví nepochybně jsou.

Můj výzkum tedy poukázal na povrchnost a krátkozrakost oněch stále dokola opakovaných příčin bezdomovectví. Ukázalo se, že dotazníky a formální rozhovory nemůžou nikdy dostatečně vystihnout onu skutečnou podstatu fenoménu bezdomovectví či konkrétně nemůžou pravdivě popsat ty pravé a hlavní příčiny. K tomuto je nutné daleko více. Ve svém výzkumu jsem se tedy o něco více snažila. Zeptáte-li se bezdomovce na hlavní důvod jeho života na ulici, pravděpodobně vám nejdříve odpoví jednu z odpovědí, které potom nalézáme v různých statistikách zabývajících se bezdomovectvím a lidmi bez domova. Mám tím na mysli například odpovědi jako ztráta zaměstnání, rozvod, špatné vztahy, alkohol, drogy, chudoba, smrt blízké osoby, dluhy, ztráta bytu, nepřízpůsobivost, možná také návrat z vězení, atd. Je tomu ale skutečně tak, jsou to ty skutečné důvody?

Také moji respondenti mi nejdříve odpovídali takto. Jelikož však s nimi mám nějakou zkušenost a vím o nich poměrně hodně, nespokojila jsem se s takto jednoduchými odpověďmi a snažila jsem se proniknout daleko více do hloubky a výzkum provést skutečně důkladně. Snažila jsem se proniknout, řekněme, až k prapůvodním příčinám tohoto stavu mých respondentů respektive klientů. Určitě zajímavé je zde zmínit, že ani oni sami si často neuvědomují, co je ve skutečnosti determinuje k takovému chování a k takovému životu, jakým žijí.

Nicméně výsledky mého výzkumu a příčiny bezdomovectví, popsané výše v této mé bakalářské práci, ukazují tento fenomén v poněkud jiném světle, než jsme zvyklí. Jedná se možná o pohled novým směrem, kterým však stojí za to se podívat. Možná se potom i na lidi bez domova podíváme úplně jiným způsobem a alespoň částečně pochopíme zoufalost jejich života, která bezpochyby nespočívá jen v bídě materiální, jak to možná vnímáme nyní. Chci tedy poukázat na bídu duchovní, jako na onu hlavní příčinu úpadku lidí bez domova. Podle mého názoru je jedná především o rezignaci zapříčiněnou nenaplněním života a nenalezením smyslu svého života.

V této souvislosti bych tedy chtěla navrhnout určitá opatření do praxe a do práce s osobami bez přístřeší. Právě proto, že s těmito lidmi pracuji, chtěla bych tyto návrhy realizovat také na svých klientech. Osobně si myslím, že je velmi nutné zaměřit se, jak už bylo řečeno, právě na duchovní stránku člověka, která je často přehlížena. Myslím si, že by se v zařízeních věnujícím se těmto lidem, mělo více pamatovat na individuální přístup a na ochotu naslouchat, a to i přes nedostatek času, který v těchto zařízeních často panuje. Také poradenství, které je těmto lidem určeno, by se nemělo zaměřovat pouze na řešení jejich sociální situace, ale také na pomoc a podporu v oblasti jejich vlastní osobnosti a jejich osobních problémů. Toto se do jisté míry snad děje, podle mého názoru by se to však mělo stát jednou z hlavních činností poskytovaných sociálních služeb pro lidi bez domova. Měla by to být samozřejmost, ne pouze nadstandard. Lidský přístup s duchovní podporou dokáže vytvořit mezi pracovníkem a klientem vztah důvěry, na kterém se potom dá budovat i postup změny života konkrétního jedince k lepšímu a také k jeho naplnění. K vytvoření vhodných podmínek pro výkon takové práce by zajisté značně pomohly i určité změny v zákonu o

sociálních službách či také změny v jiných zákonných požadavcích. Co je však v našich silách, je snažit se chápat danou problematiku ze všech úhlů pohledu, ne jen z toho svého. A do praxe snad moje práce přinese poskytovatelům sociálních služeb inspiraci pro nový směr v jejich práci, což by mělo vést k jejímu zefektivnění. Sama mám také v úmyslu své poznatky ihned aplikovat do praxe, neboť se spolupodílím na tvorbě aktivit a programu v našem zařízení pro osoby bez přístřeší. A všem ostatním snad tato práce přinese právě změnu pohledu na lidi bez domova.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 80-86625-35-4.

ČERMÁK, I. & MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Sborník z I. Ročníku konference. Tišnov: Scan, 2002.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000.

FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Přel. Miroslav Barták a kol. 1. vyd., Kostelec nad Černými lesy: SV, s.r.o., 2004. s. 96. ISBN 80-86625-15-X.

GÖHLERT, F. CH.; KÜHN, F. *Od návyku k závislosti: toxikomanie, drogy: účinky a terapie*. Praha: Ikar, 2001. ISBN 80-7202-950-9.

HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.

HAASOVÁ, J. *Návrat bezdomovce do společnosti*. (Magisterská diplomová práce)
Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. 1 vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-815-4.

HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ, E. *Metodika práce v azylovém domě Elim*. Vsetín: ELIM, o. s., 2008.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-901549-0-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7013-311-2.

HENDL, J. *Úvod do metodologie kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999.

HRADECKÝ, I.; HRADECKÁ, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. Tematická zpráva zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovství, 2005.

JANEBOVÁ, R. *Proces vzniku a stádia bezdomovství*. *Sociální práce*, roč. 1999, č. 4, 1999.

KAPRÁLOVÁ, V. *Lidé bez přístřeší*. Olomouc, 2005. Diplomová práce obhájená na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého na katedře pedagogiky s celoškolskou působností. Vedoucí diplomové práce Jitka Skopalová. Depon. in: Univerzitní knihovna, Olomouc.

KLIMEŠ, J. *K problematice bezdomovectví*. Olomouc, 2009. Absolventská práce obhájená na Caritas – VOŠ. Vedoucí absolventské práce Jitka Skopalová.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk-prostředí-výchova*. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního stylu*. Olomouc: VUP, 2001. ISBN 978-80-247-2456-0.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1 vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J; KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

MERTON, R., K. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 276 s. ISBN 978-80-86429-70-0.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

PĚNKAVA, P. *Sociální práce s osobami bez přístřeší*. Ethum, 2002.

PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál, 1999.

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

ŠVARŤÍČEK, R; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. Vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Listina základních práv a svobod

Ústava České republiky

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

ČANÍKOVÁ, P. *Slovníček k problematice bezdomovectví*. [online]. [cit. 2011-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/#more-16..Slovn%C3%AD%C4%8Dek>>

DUFFKOVÁ, J. *Sociologie životního stylu*. [online]. [cit. 2011-04-12]. Dostupné na www: <http://janaduffkova.rubicus.com/sociologie-zivotniho-stylu/state-a-jine-texty/>

ELIM Vsetín, oficiální stránky azylového domu Elim Vsetín. [online]. [cit. 2011-04-7]. Dostupný z WWW: <<http://www.elimvsetin.cz/default.asp?odkaz=2&uroven=4>>

KRÁLOVÁ, J. *Bezdomovectví* [online]. [cit. 2011-03-23]. Dostupné z www: <<http://www.upol.cz/fakulty/lf/struktura/pracoviste/ustav-socialniholekarstvi-a-zdravotni-politiky/phdr-jaroslava-kralova/>>

VARGOVÁ, J. *Zdravotní stav bezdomovců. Sestra: odborný web pro sestry a ostatní lékařské zdravotnické pracovníky*. [online]. [cit. 2011-04-04]. Dostupné na www: <[www:www.sestra.cz/scripts/details.php?id=285320](http://www.sestra.cz/scripts/details.php?id=285320)>.

